

Syntaks* ¹⁾

§ 1. Sproglærens inddeling. § 2. Morfemklasser. § 3. Ordformering. § 4. Orddannelse. § 5. Koordination. § 6. Syntaks. § 7. Verbaler. § 8. Adverbialer, konjunktioner og præpositioner. § 8. Nominaler. § 10. Typesyntaktisk oversigt. § 11. Ordstilling

§ 1. Sproglærens inddeling

Kommunikation er det at den ene deler sine tanker om verden med andre ved at udføre observerbare handlinger, sprog er det sæt af menneskelige evner og færdigheder der gør denne kommunikation mulig, og sproglæren er læren om disse evner og færdigheder. Kommunikation forudsætter samfund hvori de individuelle ytringshandlinger som offentlige kendsgerninger fremkalder fælles tanker, og tanker er private intentionale repræsentationer af en omtalt situation, som er uafhængig af kommunikationssituationen. Kommunikation er således bestemt som både observerbar handling i tid i kommunikationssituationen og usynlig repræsentation uden for tiden af den omtalte situation* ²⁾.

Kommunikationen kan beskrives som en handling på flere forskellige niveauer: 1) som en fonetiske handling: at artikulere sproglyd (foner), 2) som en fatisk handling: at kombinere sproglyd (eller bogstaver) til leksikalske morfemer og ord, 3) som en retisk handling: at kombinere ord til en sætning, 4) som en illokutionær handling: at kombinere sætninger til en tekst, og 5) som perlokutionær handling at indgå i en samtale med andre ved hjælp af tekster.

De observerbare handlingsenheder morfem, sætning, tekst og samtale er kombinationer i tid af rækker af sociale kendsgeminger på det lavere niveau, hhv. fonemer, morfemer, udsagn og tekster efter principperne om kompositionalitet* ³⁾. Enhederne på det højere niveau består af rækker af enheder på det lavere niveau.

¹ Dette er et kapitel som blev til overs fra min bog 2003: *Fungerer denne sætning? Funktionel dansk sproglære*. København: Gads Forlag. Kapitlet her fremstiller den kategoriale grammatik som er grundlaget for grammatikken i FDS, og som flere har savnet i bogen.

²Sproglig kommunikation kan således filosofisk (ontologisk og epistemologisk) beskrives ved hjælp af følgende formel: $[y_e \Rightarrow (T \ S_o)]_{e\&a}$. Med ord: på kommunikationssituationens sociale baggrund ($[...]_{e\&a}$) tæller ($\Rightarrow$) den enes (e) ytringshandling (y) som fælles tanker ($[T]$) om () den omtalte situation (S_o). Se *Fungerer denne sætning?* §§ 10-11,

³ Alle disse bestemmelser er fastholdt samtidigt i formlen (10.9) hvor S_k = kommunikationssituationen, = fremkalder, $[...]$ = på baggrund af; I = samfundsmæssige institutioner, y = ytring, e = den ene, afsenderen, H = handling, s = sætning, T = tanketableau, m = morf, M = morfem, f = fon, lyd, F = fonem, ' ' = repræsentation af, E = element i et tableau, S_o = omtalt situation.:

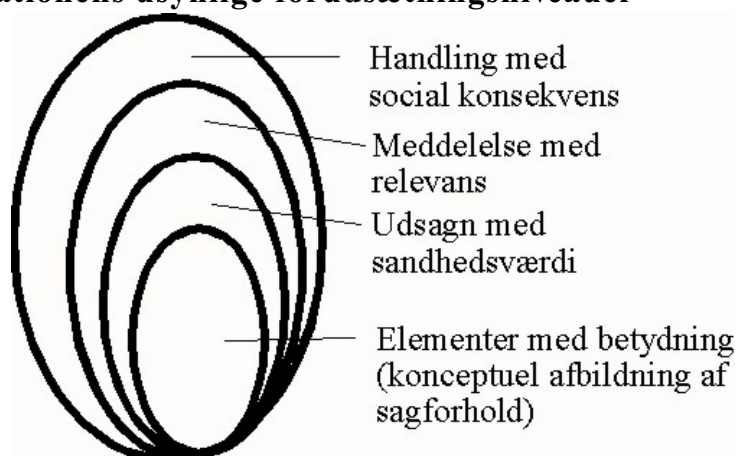
$$[y <[s <[m <[f \Rightarrow F]_M] \Rightarrow (M \ E)]_T \Rightarrow (T \ S_o)]_H \Rightarrow (H \ S_k)]_I$$

1.1 Kommunikationshandlingernes dele i tid

samtale											
den enes tekststyring					den andens tekststyring				den enes tekststyring		
sætning			sætning		sætning		sætning		sætning		
ord	ord	ord	ord	ord	ord	ord	ord	ord	ord	ord	ord

Den usynlige repræsentation opdeles i et tidløst hierarki efter hvilke repræsentationer der forudsætter hinanden: fonemerne repræsenterer ikke noget, men de har den funktion at være adskillende træk i morfemerne. Morfemerne får kun deres konceptionelle betydning som element i en proposition, sætningen får kun sin realitetsværdi som meddelelse i en tekst til modtagerne, og teksten er kun informativ i en handlingssammenhæng - efter funktionalitetsprincippet. Enhederne på det lavere niveau har enhederne på det højere niveau som deres referenceramme.

1.2 Repræsentationens usynlige forudsætningsniveauer

Sproglæren er efter de observerbare handlingers niveauer inddelt i: lydlære, ord- og sætningslære, tekstlære og interaktionslære. Lydlære inddeles normalt i fonetik og fonologi, tekstlære består af kompositionslære, fortælle teori, motivhistorie og temateori, og interaktionslæren omfatter sproghandlingslære, konversationsanalyse og tekstsociologi. Denne bog handler ikke om lydlære, tekstlære eller interaktionslære ^{* 4)}, men kun om ord- og sætningslære som her sammenfattes under betegnelsen grammatik. Jeg vil i grammatikken behandle det der normalt kaldes ordforråd (leksikon), orddannelse, bøjning (morfologi), ordføjning (syntaks og logik) og betydning (semantik og logik).

⁴I Togeby, Ole 1993: *Praxt. Pragmatisk tekstteori 1-2*, Århus: Århus Universitetsforlag har jeg behandlet tekstlæren og dele af interaktionslæren på grundlag af en lignende inddeling af sproglæren.

1.3 Sprogvidenskabens discipliner

niveau	enhed	repræsentationsniveau	disciplin	
perlokutionær	samtale	samhandling	interaktionslære (konversationsanalyse, tekstsociologi)	
illokutionær	tekst	historie	tekstlære (komposition, fortælleform, motiv, tema)	
retisk	sætning	udsagn, propositionel mening	sætningslære (syntaks, logik)	grammatik (ordføjning, ordforråd, orddannelse, betydning)
fatisk	morfem	begreb, konceptuel betydning	ordlære (semantik, leksikologi)	
fonetisk	fonem	adskillende træk	lydlære (fonetik og fonologi)	

Grammatikken omfatter således læren om den sproglige handlingens fatiske og retiske niveauer, om enhederne morfem, ord, og sætning, den er læren om sætninger, deres dele, funktion og mening, og den behandler både deres karakter af handlingsenheder og af repræsentationsenheder.

1.4 *Sproglæren er læren om menneskets evne til sproglig kommunikation og omfatter, inddelt efter handlingens niveauer: lydlære, grammatik (ordlære og sætningslære), tekstlære og interaktionslære. Grammatikken er læren om sætningen, dens dele, funktion og mening, og den behandler det der traditionelt kaldes ordforråd (leksikon), orddannelse og bøjning (morfologi), ordføjning (syntaks og logik) og betydning (semantik og logik)^{* 5)}.*

Selv om grammatikken kun beskriver kombinationen af morfemer og ord inden for sætningsgrænsen (og ikke tekster og samtaler), behandles i grammatikken sætningens repræsentationelle funktion på alle kommunikationens niveauer: konceptuel betydning, propositionel mening, tekstuel meddelelse og social handling, og den propositionelle mening opdeles yderligere i episodens tidsmæssige forankring og udsagnets realitet.

Den repræsentationelle funktion kan bedst beskrives ved en løgmodel (1.2); der er en kerne med flere lag af betydning på forskellige repræsentationelle og funktionelle niveauer uden på, som ved abstraktion kan skrælles af. Sætningen fungerer maksimalt som en handling. En Handling består af en meddelelse til modtagerne + signalering af handlingens sociale konsekvenser. En Meddelelse består af et udsagn + markering af relevansen for modtagernes opfattelse af den omtalte situation. Et Udsagn består af en begivenhed + angivelsen af dens realitet og afsenderens attitude til den. En Begivenhed består af et sagforhold + angivelse

⁵Sætningslærens emne kan, når man som i (9.5) udfolder { ... } notationen, noteres på følgende måde, hvor de led som skal kombineres er nævnt udtrykkeligt: $[s\{(m_1 \Rightarrow (M \quad E_1)) + (m_2 \Rightarrow (M \quad E_2)) \dots + (m_n \Rightarrow (M \quad E_n))\}]_T \Rightarrow (T \quad S_o)]_H$

af tid og sted for den, og et Sagforhold består af afbildninger af en proces og dens entiteter ^{* 6)}.

1.5 Sætningens repræsentationelle lag (løgmodellen)

HANDLING					interaktionel
konse- kvens	MEDDELELSE				tekstuel
	rele- vans	UDSAGN			ptopositionel
		reali- tet	BEGIVENHED		episodisk
			tid og sted	SAGFORHOLD	konceptionel
				ENTITET PROCE S OMSTÆNDIGHED	elementer

Sætningens forskellige funktioner eller lag af betydning bør behandles i hver sin del, episodiske mening under Anskuelsesformer, den propositionelle mening under Syntaks, og læren om sætningens tekstuelle og interaktionelle funktion under Tekstuel og interaktionel funktion som det sker i *Fungerer denne sætning?*.^{* 7)}

1.6 *Grammatikken inddeles i 1. Sætningens konceptuelle funktion, om afbildning af sagforhold, 2. Anskuelsesformer, om sagforholdets episodiske forankring som en begivenhed i tid og rum, Syntaks, om sætningens propositionelle funktion som udsagn om begivenheders realitet, og den tekstuelle og interaktionelle funktion, om sætningens funktion både som meddelelse af et budskab og som konstituering af en handling med sociale konsekvenser.*

Denne tekst om Syntaks handler således om hvorledes sætningens morfemer kombineres til en sætning der er udsagn om realitetsværdien af en begivenhed.

Den grammatiske kombination af morfemer til en sætning sker efter kompositionalitetsprincippet, dvs. således at meningen med helheden afhænger af summen af betydningen af delene og meningen med måden de er kombineret på. Grammatikken handler således om hvorledes morfemernes betydning kan adderes,

⁶Sætningens funktioner svarer til dem som fremlægges i Simon Dik, 1989: *Functional Grammar I*, Dordrecht : Foris Publications, her hedder lagene (udefra): *extended, core, nuclear*. De svarer også til det M.A.K. Halliday i Halliday, M.A.K., 1970: *Language Structure and Language Function*, i Lyons, John, (ed), 1970: *New Horizons in Linguistics*, Penguin, Harmondsworth. kalder hhv. *interactional, textual, ideational*. Ingen af dem har et lag for det som jeg kalder *sætningens propositionelle funktion*.

⁷Denne hierarkisering svarer til den som Talmy Givon har foreslået i *Syntax I*, side 33; han kalder lagene hhv. *meaning* ('lexical semantics'), *information* ('propositional semantics') og *function* ('discourse pragmatics').

og hvilke kombinationer af morfemer der er acceptable kombinationer.

Morfemernes rolle i sætningsdannelsen og sætningens rolle i teksten og interaktionen beskrives efter princippet om funktionalitet, dvs. således at meningen med en enhed afhænger af hvilken funktion der er relevant i forhold til den helhed den indgår i.

Det empiriske grundlag for grammatikken er normalt tests om sætningemes acceptabilitet^{* 8)}, dvs. tests om hvorvidt en given sætning er en acceptabel sætning i det danske sprog. Men når disciplinene afgrænses således i forhold til hinanden som beskrevet ovenfor, må empirien nødvendigvis bestå af tests om ytringers autonomi, eksklusivitet, ækvivalens, implikation og paradoksalitet^{* 9)} når de ytres i en kommunikationssituation.

§ 2. Morfemtyper

Syntaksens emne er reglementet for kombination af morfemerne til helheden en sætning med realitetsstatus. Hvad er det da der efter kompositionalitetsprincippet holder delene (morfemerne) sammen, således at de tilsammen udgør en helhed (en sætning med realitetsstatus)? Det er de samme kræfter som i perceptionen holder delene af en stol (ben, sæde, rygstød, armlæn) sammen til helheden en stol og delene af en hund (hoved, krop, hale, ben, indvolde, årer, nerver) sammen til en helhed, nemlig: relationer af nærhed, berøring, afhængighed og samtidighed mellem elementerne.

Man kan indvende at elementerne i en sætning ikke er samtidige. Sætningens morfemer ytres og høres eller læses i rækkefølge, på én dimension med et før og et efter. En sætning er som handling ikke en ontologisk genstand som en stol og en hund, men en proces i tid, og sproget er de menneskelige evner og færdigheder til over tid at kommunikere deres tanker til hinanden ved hjælp af sprog.

Da mennesket har en særlig evne til korttidshukommelse eller arbejds-hukommelse, der spænder over 7 – 2 størrelser, og da sætninger sjældent består af kombination af flere led end 5, kan man betragte evnen til at kombinere morfemer til sætninger som en evne til at kombinere simultane størrelser. Sætningens første led kan rummes i korttidshukommelsen sammen med alle de efterfølgende indtil det sidste led er hørt.

Kombinationen af sætninger til tekster må derimod nødvendigvis fungere som en aktivitet der forløber i tid således at de første sætninger forstås før de sidste er

⁸Se Chomsky, Noam, 1965: *Aspects of the Theory of Syntax* Cambridge, Mass: MIT Press, side ??

⁹ Se beskrivelsen af de empiriske tests i Leech, Geoffrey, 198?: *Semantics*, Harmondsworth: Penguin, og i Togeby, Ole 1993: *Praxt, Pragmatisk tekstteori 1-2*, § 28. Århus: Århus Universitetsforlag.

sagt, mens kombinationen af morfemer til sætninger kan betragtes som en proces hvor alle sætningens elementer er tilstede samtidig for bevidstheden. Det der holder morfemerne sammen i én sætning er således - underligt nok - også deres simultanitet.

Sætningens elementer er morfemer og ord som er faste kombinationer af fonemer; morfemer kan genkendes fordi de indgår i den mentale ordbog, som er en del af den menneskelige sprogevn, og benævner entiteter eller beskriver processer i sagforholdet.

Der findes tre forskellige typer af morfemer: konceptorer, funktorer og suprasegmentale træk. De kan bedst illustreres ved et eksempel. Sætningen *Oven på kisten sidder en hund.* består af 11 morfemer, nemlig af funktorerne *oven*, *-n*, *-er* og *en*, konceptorerne: *på*, *kiste-*, *sidd-*, *hund*, og *de* (skriftsproglige) suprasegmentale træk: ordstilling, stort bogstav i *Oven* og punktum efter *hund*. Disse 11 morfemer er sat i rækkefølge (konkateneret) således at de danner en kæde (et forløb). Man ser at der på det sted i kæden hvor der står *kiste*, kunne have stået uendelig mange andre ord som *kiste* således står i modsætning til, fx *abe*, *bold*, *citron*, *divan*, mens der på det sted hvor der står *-n*, kun kunne have stået *-t*, fx *oven på gulv-et*, eller ingenting, fx *oven på en kiste*. Hvor der står *sidd-*, kunne der have stået *angr-*, *bid-*, *cykl-*, *dans-*, men hvor der står *-er*, kunne der kun have stået *-ede*, fx i *cykl-ede*. Morfemerne *kiste* og *sidd-* står således i sætningen i åbne kolonner, mens *-n* og *-er* står i lukkede kolonner. Morfemerne i åbne kolonner kaldes konceptorer fordi de kommunikerer begrebskategorier og typer, mens morfemerne i lukkede kolonner kaldes funktorer fordi de ikke kommunikerer begreber, men forholdet mellem begreberne og sætningens funktion i forhold til begreberne.

2.1. Åbne og lukkede kolonner

^l <i>Oven</i>	_o <i>på</i>	^l <i>ki_oste</i>	<i>n</i>	^l <i>sidd</i>	_o <i>er</i>	_o <i>en</i>	^l <i>hund.</i>
henne	i	skur	<u>et</u>	cykl	<u>ede</u>	<u>et</u>	svin
nede	for	bjerg		sejl			skib
ude	ved	pynt		fisk			mand
<u>inde</u>	hos	Hansen		ligg			citron
	over	stue		stå			lampe
	osv	osv.		osv.			osv.

Ordstillingen, det store bogstav i begyndelsen af sætningen og punktummet i slutningen har den funktion at afgrænse sætningen, dvs. at signalere og markere dens begyndelse og slutning. I talen er der prosodiske træk (tonegang, pauser, tryk, ac-

celeration) med samme funktion, men de vil ikke blive beskrevet i denne bog.

Konceptorer er morfemer der beskriver hvorledes elementer i den omtalte situation skal afbildes, dvs. kategoriseres og typificeres, og har således rig repræsentation, hvorfor de også kaldes *semantiske morfemer*, *rødder* eller *indholdsord*.

Funktorerne er morfemer der relaterer og forankrer de omtalte kategorier og typer som individer og begivenheder til kommunikationssituationen i tid og

2.2. Typer af morfemer

suprasegmentale træk	segmentale enheder	
grammatiske morfemer		semantiske morfemer
prosodi og ordstilling	funktorer	konceptorer
lukket kolonne	lukket kolonne	åben kolonne
signalerer sætningens grænser og type	relatering af individer og begivenheder til kommunikationssituationen	afbildning af entiteter og processer
ordstilling og interpunktion	derivativer, fleksiver og ubøjelige funktionsord	(bøjelige) rødder
Intonation og tempo	svagtryk (eller emfase)	stærktryk (eller tryktab)
stilistisk og geografisk variation	historisk stabilitet	nye morfemer kan dannes

20.3 *Der findes tre forskellige typer af morfemer: konceptorer, funktorer og suprasegmentale træk. Funktorer står i lukkede kolonner, har svagtryk og udgøres af fleksiver, derivativer og ubøjelige småord der relaterer entiteter og begivenheder til kommunikationssituationen; konceptorer står i åbne kolonner, har stærktryk og afbilder (kategoriserer) entiteter og processer; suprasegmentale træk er ordstilling, intonation, tryk, typografi og interpunktion, og de signalerer sætningens tekstuelle og interaktionelle grænser og funktioner.*

Konceptorerne inddeles i kategorisatorer, prædikatorer, attributorer, modulatorer, relatorer og modifikatorer.

Til kategorisatorerne (N) (nominale rødder) hører de morfemer som kan stå i samme kolonne som *kiste* og *hund*: *abe*, *bold*, *citron*, *divan*; de kategoriserer entiteter i sagforholdet, og kan ved tilføjelse af nominatorer (nominale endelser) benævne genstande som kan genkendes i rum og tid.

Til prædikatorerne (V) (verbale rødder) hører de morfemer som kan stå i

samme kolonne som *sidd-*: *angr-*, *bid-*, *cykl-*, *dans-*, osv. De beskriver processer mellem entiteterne i sagforholdet og kan altid ved tilføjelse af finitorer (verbale endelser) forankres i tid til kommunikationssituationen. (Læg mærke til at hverken hjælpeverber, modalverber eller andre funktionsverber hører til klassen af prædikatorer, de hører til klassen af hjælpeverber (**h**).)

Til attributorerne (**J**) (adjektivrødder) hører morfemer som *arm*, *blind*, *celeber*, *dansk* osv. De betegner ikke processer i sagforholdet, men snarere egenskaber ved et enkelt individ, og de kan ikke umiddelbart ved finitorer forankres i tid.

Modulatorer (**y**, **o**) (attitude- og operatoradverbialer) er morfemer der modulerer afsenderens attitude til udsagnet eller dets realitetsstatus, ord som *heldigvis*, *netop*, *sgu*, *åbenbart*, *morsomt nok*.

Relatorer (**R**) (relationsadverbier) er morfemer der sætter sagforholdet i forhold til tid, sted og omstændighed, fx *nu*, *straks*, *her*, *længe*, *endnu*.

Modifikatorer (**M**) (mådesadverbier) er morfemer der angiver måden er proces forløber på.

2.4. *Konceptorer inddeles i typerne: kategorisatorer, prædikatorer og attributorer, modulatorer, relatorer og modifikatorer; funktorer inddeles i typerne: nominatorer og numeratorer, finitorer og infinitorer, komperatorer og derivativer, og i blandingstyperne: hjælpeverber, adverbier (direktorer og gradatorer), præpositioner og konjunktioner.*

Funktorerne (de grammatiske morfemer, dvs. endelser og funktionsord) er morfemer der fungerer som signaler om sagforholdets specificitet. Nogle af dem kan optræde som ord i sig selv, men de fleste er fleksiver eller derivativer som kun kan indgå i en sætning hvis de limes sammen med en konceptor til et ord. De er her inddelt i typer efter deres funktion i en sætning (og ikke efter deres funktion som fleksiv eller derivativ (endelser) på bestemte ordstammer, som i den traditionelle ordklasseinddeling).

Nominatorne (**n**) (nominale bestemthedsendelser) forankrer til konteksten en specifik, afgrænset entitet af den kategori som er angivet ved en kategorisator et andet sted i sætningen eller teksten (en specifik entitet, et individ, i den omtalte situation er det som nogle steder kaldes en *diskursreferent*). Nominatorne er ikke kun endelser men også selvstændige småord (som ofte beskrives som hørende til særlige ordklasser): artikler og pronominer, og - egennavne.

Nominatorne omfatter 1) definithedsendelsen (bestemthedsendelsen) *-(e)n*, *-(e)t* og *-(e)ne*, 2) de såkaldte ubestemte artikler: *en*, *et* og *ordene nogle*, *noget*, *nogen*, 3) de såkaldte demonstrative pronominer (den bestemte artikel) *den*, *det*, *de*, *hin*, 4) de såkaldte personlige pronominer: *mig*, *dig*, *Dem*, *ham*, *hende*, *os* *jer*, *dem*

og de særlige subjektord: *jeg, du, De, han, hun, vi, I, de*, og 5) *proprierne*^{* 10)} (egennavne) *Amanda, Børge, Cecilie, Dragør*.

En nominator forudsætter en kategorisering af det benævnte individ, enten i samme sætning ved sammenlimning med en kategorisator til et ord, eller ved anaforisk eller kataforisk henvisning, fx demonstrative pronominer.^{* 11)}

Nominale flertalsendelser (**n**, **D_n**) signalerer ikke at en kategoriseret entitet benævnes, men at der er flere af dem således at de udgør en uafgrænset mængde, og de omfatter flertalsendelserne på substantiver, og adjektiver: *-e, -r, -er, de nogle*. Her vil jeg regne flertalsendelsen som et slags derivativ som gør en kategorisator af en type til en kategorisator af en anden type. Læg også mærke til at kasus, som kun findes for pronominerne, ikke regnes som en nominal fleksivklasse, og at genitiv-*s* regnes som et derivativ.

finitorerne (**f**) (finitte verbalendelser) er morfemer der forankrer den omtalte situations typificerede proces i tid og realitet i forhold til kommunikationssituationen; det er dem der konstituerer sætningen som repræsentation af en begivenhed. De omfatter nutids- og datidsfleksiverne: *-(e)r, -ede/-te*.^{* 12)}

Infinitorerne (**w**) (infinite verbalendelser) er verbalfleksiver der signalerer hvilken anskuelserform sagforholdet beskrives under, de omfatter: supinumsendelsen (som har samme form som perfektum participium): *-(e)t*, gerundiumsendelsen (som har samme form som præsensparticipium): *-ende*, og infinitivendelsen: *-e*.

Komparatorerne (**j**) (adjektiviske endelser) angiver køn og tal: *-t, -e*, definitthed: *-e* og sammenligning: *-ere, -est*.

Derivativer (afledningsendelser) (**D_x**) er morfemer der hverken er konceptorer eller fleksiver (bøjningsendelser), men som når de limes til konceptorer, forandrer deres type. Derivativerne behandles i § 4.

Som morfemer der både har træk som konceptorerne og funktorerne, står hjælpeverber, adverbier, præpositioner og konjunktioner. Hjælpeverberne (**h**) omfatter egentlige hjælpeverber: *have, være, blive, få* modalverber: *ville, skulle, kunne, måtte, burde*. Hjælpeverberne opfattes i den traditionelle grammatik som hørende

¹⁰ Pronominer og proprier er ikke typiske funktorer, da de hhv. kan have og har stærktryk. Men de regnes her alligevel som nominatorer fordi de ikke kan flekteres (når akkusativ og genitiv ikke regnes som kasus, men som en slags derivation), men selv optræder som defonitte nominatorer i sætninger, fx som subjekter.

¹¹ Også proprier forudsætter en kategorisering, som sker ved at fornavne altid angiver kønnet på den omtalte person, og kan udvides med familienavn, og ved at stednavne ikke kan have efternavne, og derved karakteriserer det benævnte som et sted.

¹² Læg mærke til at udråbstegnet i imperativformen af de verber der kan have den: *kør!, gå!*, ikke regnes som et morfem; imperativformen er en prædikator uden finitor.

til verberne, fordi de kan bøjes som verber med finitorer og infinitorer. Man kan dog lægge mærke til at modalverber ikke kan optræde i imperativ som prædikatorer kan; man kan ikke sige *skul!* *¹³). Og de står helt klart i lukkede kolonner og kan indgå i andre syntaktiske relationer end prædikatorene (V). De hører derfor til deres egen klasse af morfemer.

Særlige typer af adverbier (biord) er lokativpartikler (**d**), retningsangivelser som *op*, *hen*, *hjem*, *hid* som kan bøjes i dynamik i dynamisk og statisk betydning: *op:oppe*, *hen:henne*, *hjem:hjemme*, og gradatorer (**g**), gradsangivelser der angiver graden af en attributor eller en modifikator, fx *meget*, *særlig*, *temmelig*.

Præpositionerne (**p**) udgør en lang, men lukket kolonne der omfatter følgende ord: *ad*, *af*, *angående*, *bag*, *blandt*, *efter*, *for*, *foran*, *forbi*, *forinden*, *foruden*, *forudsat*, *fra*, *før*, *gennem*, *hinsides*, *hos*, *i*, *ifølge*, *mellem*, *inden*, *indtil*, *langs*, *med*, *mellem*, *mod*, *nær*, *om*, *omkring*, *over*, *på*, *siden*, *til*, *trods*, *uanset*, *uden*, *under*, *undtagen*, *ved*, *vedrørende*.

Konjunktionerne (**c**) (bindeord) udgør også en lukket gruppe af ord: *at*, *bare*, *blot*, *da*, *dersom*, *des*, *desto*, *efter*, *efterdi*, *eftersom*, *eller*, *end*, *endskønt*, *enten*, *for*, *fordi*, *forudsat*, *før*, *førend*, *hvis*, *hvorvidt*, *idet*, *ifald*, *ihvorvel*, *imedens*, *imens*, *inden*, *indtil*, *ligesom*, *medens*, *medmindre*, *men*, *mens*, *når*, *og*, *om*, *omendskønt*, *samt*, *siden*, *skønt*, *som*, *så*, *såfremt*, *såsom*, *thi*, *til*, *uagtet*.

¹³ I virkeligheden kan hjælpeverber heller ikke stå i imperativ. Man må skelne mellem at ordet *have* optræder som prædikator, fx i *Jeg havde engang en båd*, og som hjælpeverb, fx *Han havde spist*. Som prædikator kan det stå i imperativ: *Hav en god dag!*, men ikke som hjælpeverb: **Hav spist!*

2.6. Morfemtyper

forkortelse			konceptorer			funktorer			forkortelse								
			semantisk rødder			eksempel			eksempel			grammatiske fleksiver					
N	Kategorisatorer (no minale konceptorer) kategoriserer entiteter i sagforholdet			abe, bold, citron, divan, soldat, ryg, sabel, heks, læbe, bryst, aften, penge, træ, top, hul,			-(e)n, -(e)t, -ne, en, den et, det, Pia			nominatorer relaterer og forankrer individer i begivenheden til kommunikationssituationen			n				
							-e, -r, -er, Ø			numeratorer: flertalsendelser			n _t				
V	Prædikatorer (verbale konceptorer) typificerer processer som overgange, processer eller tilstande, og som intransitive, transitive og ditransitive.			angr-, bid-, cykl-, dyk-, løb-, sidd-, kom-, marcher-, mød-, hæng-, sig-, se-, peg-, stå-, kryb-, lad-, glid-,			-(e)r, -ede/ te.			finitorer (finite verbalfleksiver) er udsagn om tid og realitet for processerne i begivenheden			f				
							-et, -e, -ende,			infinitorer (infinite verbalfleksiver) signalerer relationens anskuellesform.			w				
J	Attributorer (adjektiviske konceptorer) beskriver egenskaber ved entiteterne i sagforholdet			arm, blind, celeber, dansk, dejlig			-t, -e -ere, -est			komperatorer (adjektiviske fleksiver) signalerer køn, tal sammenligning og bekendthed for det individ der beskrives			j				
y o	Modulatorer (ytrings- og operatoradverbialer) modulerer udsagnets attitude og realitet.						heldigvis, netop, sgu, åbenbart, morsomt nok ikke, altid						ad-ve rbi-er				
R	Relatorer (relationsadverbialer) sætter sagforholdet i forhold til tid og sted.						nu, straks, her, længe, endnu										
M	Mod ifikatorer (mådesadverbialer) modificerer prædikatet.						langsomt, klogt, dydigt										
de-ri-va-ti-ver	√D _N : -(n)ing, -else, -sel, -en, -n, -er; √D _N : -hed, -de; D _N : -e, -er, (flertal) -dom, -skab; √D _A : -s (genitiv), -lig, -et, -ig, -(i)sk; √D _J : -bar, -som, -vorn, -en, -(e)t, -ende (ptc); √D _J : -lig; √D _d : -t; √D _V : be-; √D _V : -ne, -te, -me; √D _V : -re, -s (passiv)									Derivativer ændrer ordstammer af en type til en anden			D _x				
f u n k t i o n s o r d	være, have, få, blive, kunne, ville, skulle, måtte, burde			Hjælpeverber modulerer anskuellesform og tids- og realitetsstatus.									h				
	ganske, op, nede, ned, oven, ud, ligeså, temmelig, meget,			Direktorer og gradatorer angiver retning for en bevægelse eller graden af modifikator eller attributor									dg				
	ad, af, blandt, efter, for, foran, fra, før, gennem, hos, i, mellem, inden, indtil, langs, med, mellem, mod, om, over, på, siden, til, trods, uanset, uden, under, undtagen, ved,			Præpositioner beskriver forholdet mellem individer, mellem propositioner og kategorier og signalerer 1) at relationen er inkorporeret i et anden relation, 2) at relationen beskriver en anden relation, eller 3) at relationen relativiserer en entitet									p				
	at, da, eller, for, fordi, hvis, idet, men, mens, når, og, om som, så			Konjunktioner beskriver relationer mellem omtalte begivenheder der har samme forankring til kommunikationssituation									c				

§ 3. Ordformering

En sætning er en række af morfemer der tilsammen udgør en helhed der er afgrænset fra hvad der kommer før og efter, ved ordstilling, prosodi og i skrift: interpunktionstegn. Det er emnet for grammatikken at beskrive hvorledes selvstændige morfemer kombineres til en helhed der har den emergente egenskab at de kan repræsentere sagforhold og have realitetsstatus; hvilke kræfter er det der holder morfemerne sammen? Tag et eksempel:

3.1. *og oven på den sidd--er en hund*

I denne sætning er der, som i enhver sætning, 5 forskellige sammenhængsskabende kræfter på spil: ordformering, syntaks, kohærens, kohæsion og konneksion. Disse kræfter gælder på hver sin måde mellem bestemte typer af morfemer.

Ordformering og -dannelse er sammenlimning af morfemer således at de i skrift optræder med blanktegn om, således at de fungerer som repræsentation af et element i den omtalte situation, og således at der hverken kan indskydes andre morfemer mellem ordets dele, eller ændres på deres indbyrdes rækkefølge. I sætning (3.1) er morfemerne *sidd-* og *-er* limet sammen til et ord.

Syntaks betyder 'sammenstilling' og betegner det at morfemer stilles sammen til et led (syntagme) der har en bestemt funktion i handle- og repræsentationsprocessen i sætningen. I (3.1) er der talrige eksempler på syntaktiske kræfter: forholdet mellem finitoren *-er* og nominatoren *en* er den relation som konstituerer sætningen som sætning med realitetsstatus, den såkaldte neksusrelation, forholdet mellem *en* og *hund*, forholdet mellem *på* og *den* og forholdet mellem *sidd-* og *på* er også syntaktiske relationer. Det er syntaksrelationer der konstituerer sætningsled med bestemte funktioner i forhold til sætningens verifikation.

Kohærens betyder 'sammenhæng' og betegner den forenelighed (isotopi) der er mellem konceptorer der repræsenterer entiteter og processer der indgår i det samme sagforhold. Der er fx det kohærensforhold mellem *sidd-* og *hund* at der nødvendigvis skal være noget der kategoriseres som 'levende væsen', når sagforholdet typificeres som 'sidning', og 'en hund' opfylder jo dette krav. Det er kohærensrelationer der konstituerer et sagforhold.

Kohæsion^{* 14)} betyder også 'sammenhæng', men betegner her den relation der er mellem ordet *den* og den 'kiste' der var omtalt i den foregående sætning. Kohæsion handler således om hvorledes afsenderen signalerer at den entitet som

¹⁴Forskellen på *kohæsion* og *kohærens* defineres forskelligt hos forskellige forfattere. Beaugrande og Dressler definerer *kohæsion* som GRAMMATICAL DEPENDENCIES by which the components of the surface text are *mutually connected within a sequence*, mens *kohærens* vil sige at 'the configuration of CONCEPTS and RELATIONS which underlie surface text, are *mutually accessible and relevant*.

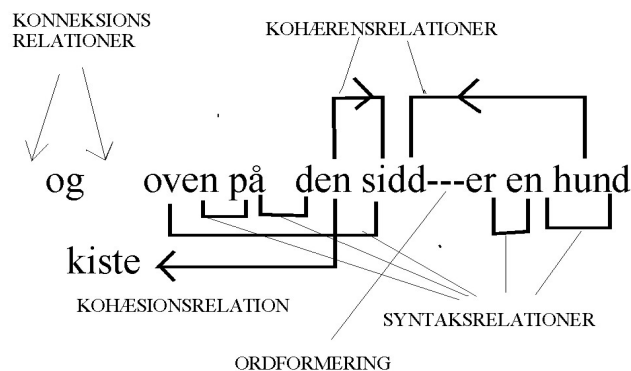
benævnes i en sætning, er den samme som allerede indgår i modtagernes bevidsthedsfelt fordi den var omtalt i den foregående sætning. Det er kohæsiionsrelationer der markerer at det er det samme individ der omtales i flere forskellige sætninger.

Konneksion betyder 'sammenkædning', og betegner at ordet *og* kæder denne sætning sammen med den foregående sætning under angivelse af bestemte relationer mellem de sagforhold, begivenheder og udsagn der beskrives i hver af dem. Konneksion er således forbindelser mellem sagforhold, begivenheder og udsagn.

3.2. *Morfemerne holdes sammen til en sætning af de fem relationer ordformering og -dannelse, sammenlimning af morfemer til ord, syntaks, grammatisk ledformering, kohærens, foreneligheden (isotopien) mellem de processer og entiteter i samme sagforhold, kohæsion, relatering af en omtalt begivenheds elementer til kommunikationssituatuionen , og konneksion, sammekoblingen af to sagforhold, begivenheder og udsagn.*

Sætning (3.1) kan være eksempel på de 5 typer af relationer der findes mellem morfemerne i en sætning:

3.3. Sammenhængsrelationer i sætningen

Ordformering beskrives i denne § 3, orddannelse er emnet for paragraf 4, syntaks beskrives i §§ 6-9, kohærens, kohæsion beskrives ikke her, og konneksion beskrives delvist i § 5. Det hele kan stilles op i et skema således:

3.4. Sammenhængsrelationer

Sammenhængsrelation	eksempel	henvisning
Ordformering og -dannelse: sammenlimning af morfemer til ord med blanktegn omkring og fælles betydningspotentiale.	<i>sidd--er</i>	§ 4
Syntaks: sammenstillingen af morfemer og ord til led med særlige funktioner i verifikationen af sætningens realitetsstatus.	<i>-er & en, en & hund, på & den</i>	§§ 6-9
Kohærens: foreneligheden af de elementer som konceptorerne afbilder i samme sagforhold	<i>sidd- & hund</i>	
Kohæsion: identifikationen af de individer der optræder i forskellige sætninger i en historie	<i>den (kiste)</i>	
Konneksion: sammenkobling af to sagforhold, begivenheder eller udsagn	<i>I det første kammer ser du en kiste - <u>og</u> - oven på den sidder en hund</i>	§ 5

Ord er helheder af morfemer der i (skrift)forløbet er omkranset af blanktegn, og som tilsammen repræsenterer et enkelt element (en entitet eller en proces) i den omtalte situation. Der kan skelnes mellem *løbende ord* og *leksikalske ord*. Et løbende ord er en reel handlingsenhed i tid med en bestemt betydningseffekt, mens et leksikalsk ord er en aktualiserbar type i sprogbrugernes sprogevne med et bestemt betydningspotentiale. I det følgende vil jeg anvende den terminologi at løbende ord *formeres* af flere morfemer så de får funktion i ytringshandlingen, mens leksikalske ord i sprogets historie *dannes* som en betydningsmulighed i sprogbrugernes sprogevne, og jeg vil derfor skelne mellem *ordformering* og *orddannelse*.

3.5. *Der kan skelnes mellem formering under ytringshandlingen af et løbende ord, som er en afgrænset handlingsenhed med en bestemt betydningseffekt, og dannelse i sprogets historie af et leksikalsk ord, som er en aktualiserbar type med et særligt betydningspotentiale i sprogbrugernes sprogevne.*

Løbende ord formeres under sprogudøvelsen enten ved direkte aktualisering af leksikalske ord (konceptorer eller funktionsord) med bestemt grammatisk funktion og betydningseffekt ^{*15)}, eller ved fleksion, dvs. sammenlimning af et leksikalsk ord med et eller flere fleksiver til en enhed som får grammatisk funktion og samlet betydningseffekt.

Leksikalske ord dannes i sprogets historie ved komposition eller derivation, dvs.

¹⁵Man må beskrive fx imperativ og nøgen form som direkte aktualisering af konceptorer (rødder) uden fleksion for at undgå at regne med såkaldte nul-morfemer. I andre grammatiske fremstillinger (fx Borgstrøm) må man sige at ordet *hund* i sætningen *oven på den sidder en hund* består af rod morfemet {hund} og fleksiv morfemerne {ental} og {ubestemt} som begge udtrykkes med 0 (nul). Jeg foretrækker at sige at *hund* er direkte aktualisering uden fleksion af det leksikalske ord 'hund'.

hhv. ved sammenlimning af en eller flere konceptorer (eller derivater) til et kompositum med stabile betydningsmuligheder, fx *te-kop*, eller ved sammenlimning af en konceptor (eller et kompositum) og et eller flere derivativer til et derivat med stabile betydningsmuligheder, fx *for-tæl-ling*, *be-tal-ing*, *under-støtt-else*.

3.6. Ordformering og -dannelse

kompositum				flertal	definit	genitiv
derivat						
<i>ret-s-</i>	<i>-for-</i>	<i>-ord-</i>	<i>-ning-</i>	<i>-er-</i>	<i>-ne-</i>	<i>-s</i>
konceptor	derivativ	konceptor	derivativ	fleksiv	fleksiv	fleksiv
Dannelse af leksikalsk ord i sprogets historie						
Formering af løbende ord i sprogudøvelsen						

Fleksiverne samler sig i grupper, nogle kan kun limes på nogle leksikalske ord, mens andre kun kan limes på andre leksikalske ord. Nominatorerne, *-en*, *-et*, *-ne* (definit) og numeratorerne, *-e*, *-r*, *-er*, $\emptyset$ (flertal) kan kun limes på leksikalske ord som er konceptorer, fx *soldat-en*, *penge-ne*, *guld-et*, eller derivater af bestemte typer, fx *fortælling-en*, *betaling-en*, *forbavelse-n* (**Nn**, **Nn**), men ikke på leksikalske ord som *komme*, *marchere*, *skulle*, *ækel*, *rigtig*. Finitorerne (*-er*, *-ede*, *-te*) og infinitorene (*-e*, *-et*, *-ende*) kan limes på prædikatorer, fx *komme-r*, *marchere-de*, hjælpeverber, *skullet* eller derivater af bestemte typer, fx *be-mand-e*, *hvid-te*, *blad-re*, men ikke på *soldat*, *penge*, *guld*, *ækel*, *rigtig* (**Vv**, **Vw**, **hv**, **hw**). Komperatorerne kan kun limes på attributorerne, fx *ækel*, *rigtig*, *stor* eller særlige derivater fx *kongelig*, *læsbar* (**Jj**).

På grundlag af deres fleksionsmuligheder (deres fleksibilitet) kan man således inddele de leksikalske ord (konceptorer, komposita og derivater) i de traditionelle ordklasser: Substantiver, Verber, Adjektiver, bøjelige Adverbier og de ufleksible ordklasser. Substantiver kan aktualiseres ved fleksiverne nominatorer og numeratorer, verber ved fleksiverne finitorer og infinitorer, adjektiverne ved fleksiverne komparatorer og de direkte adverbier i dynamisk og statisk form ^{*16}.

Man lægger mærke til at der i disse definitioner af traditionelle ordklasser ikke indgår semantiske træk; ordklasserne er i virkeligheden fleksibilitetsklasser fordi

¹⁶ I nogle ord med såkaldt stærk bøjning, optræder leksikalske ord og fleksiv ikke som to segmenter efter hinanden, men er smeltet sammen til ét morfem. På samme måde som *går* kan opfattes som *gå* + *r*, hvor *-r* er præsensfleksivet, må *gik* må opfattes som *gå* + præteritumsfleksivet, der normalt hedder *-ede*. Det samme finder man i substantivernes flertalsbøjning: *gås-gæs*. Disse stærkt bøjede ord er fosiler af sproget som det var for 1000 år siden, de vil ikke blive omtalt nærmere her, og de vil blive behandlet som om de bestod af en konceptor + et fleksiv.

de defineres rent kombinatorisk som de leksikalske ord der kan limes sammen med bestemte fleksivtyper.^{* 17)}

3.7. Traditionelle leksikalske ordklasser defineret efter fleksionsmulighed

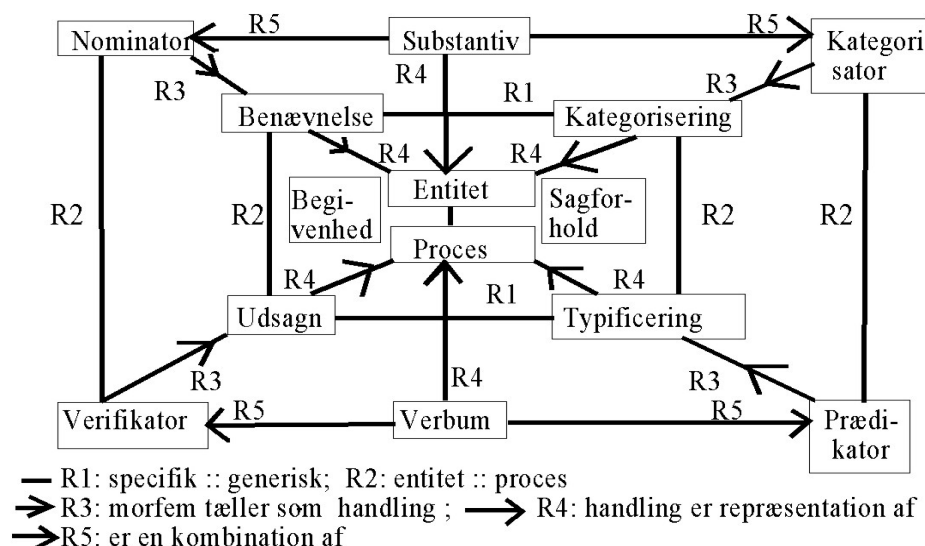
Ordklasse	Fleksionsmuligheder	Eksempler
Substantiver	Nn, Nn, Nn,n : bestemthedsendelse, numerusendelse	<i>heks, heks-en, heks-e, heks-e-ne</i>
Verber	Vv, Vw, hv, hw : præsens, præteritum, infinitiv, supinum, gerundium	<i>mød-er, mød-te, mød-e, mød-t, mød-ende er, var, vær-e, vær-et, vær-ende</i>
Adjektiver	Jj : kongruens i tal og køn, bestemthed	<i>ækel, ækel-t, ækl-e, ækl-ere, ækl-est</i>
Adverbier	d : dynamik	<i>op, opp-e</i>
Pronominer	ubøjelige	<i>han, vi, den, nogen, hinanden</i>
præpositioner		<i>i, på, ved, med</i>
konjunktioner		<i>og, eller, men, fordi, da, hvis, om, eftersom</i>
talord		<i>en, to, tre...tyve, hundrede, syvtusinde</i>
artikler		<i>en, et, noget.</i>

3.8. På grundlag af deres fleksionsmuligheder inddeles de leksikalske ord (konceptorer, komposita og derivater) i fleksibilitetsklasserne: substantiver, verber, adjektiver, adverbier og restgruppen af ubøjelige ord.

Ved formeringen af løbende ord forbindes det konceptuelle billede (det tableau) af det omtalte sagforhold som først og fremmest signaleres ved hjælp af konceptorerne (dvs. de leksikalske ord), med de forankringer og identifikationer som først og fremmest signaleres ved hjælp af funktorerne (herunder fleksiverne) så der kommunikeres et propositionelt udsagn om den omtalte begivenheds realitetsstatus. Jeg vil her bruge den terminologi at kategorisatorer kategoriserer entiteter, mens prædikatorer typificerer processer i sagforholdet; nominatorer er benævnelser af eksemplarer af entiteter, og finitorer er udsagn om unikke begivenheder. Kategorisatorer limes i sprogudøvelsen sammen med nominatorer til substantiver og prædikatorer limes sammen med finitorer til verber i sætningen. Det hele kan vises i et diagram:

¹⁷ Det er på sin vis med velbegrundet hu, for man finder jo let eksempler på at substantiver ikke betegner entiteter i sagforholdet, fx *Hans løb var let og fjedrende*. Ordet *løb* er et substantiv, fordi det kan bøjes i bestemthed (men næppe numerus): *løb : løbet*. Men ordet betegner ikke en genstand i sagforholdet, men en relation. Sagforholdet er således præcis det samme i *Hans løb var let og fjedrende* som i *Han løb let og fjedrende*, men den grammatiske struktur og ordklasserne er forskellige.

3.9. Forholdet mellem morfemtyper, funktioner og ordklasser:

§ 4. Orddannelse

I denne bog vil der terminologisk blive skelnet mellem morfemtyper, ordklasser og ledtyper. Morfemtyper er defineret efter deres funktion i repræsentationen af den omtalte situation, de inddeles i konceptorer og funktorer, og funktorerne er underinddelt i fleksiver, funktionsord og derivativer. Ordklasserne er inddelt efter deres fleksionsmuligheder, og ledtypeme er, som funktoreme, inddelt efter deres funktion i de syntaktiske verifikationsprocesser (se §§ 23-27).

Forskellen i klassifikationskriterier gør at skønt klasserne inden for de forskellige klassifikationer i store træk svarer til hinanden (kategorisatorer svarer fx til substantiver), har de i detaljen ikke samme omfang og afgrænsning (ordet *afholdelse* er fx et substantiv men en prædikator, og præpositioner udgør ikke en ledtype). Terminologien fremgår af følgende skema:

4.1. Morfemtyper, ordklasser og ledtyper.

Funktionelle morfemtyper				Fleksionelle ordklasser	Ledtyper
konceptorer	fleksiver	funktionsord	derivativer		
<i>kategorisatorer</i>	<i>nominatorer</i> <i>numeratorer</i>	<i>nominatorer</i>	<i>substantiveringsderivativer</i>	<i>substantiver, pronominer, proprier</i>	<i>nominaler</i>
<i>prædikatorer</i>	<i>finitorer</i> <i>infinitorer</i>	<i>hjælpeverber</i>	<i>verbaliseringsderivativer</i>	<i>verber</i>	<i>verbaler</i>
<i>attributorer</i>	<i>komperatorer</i>		<i>adjektiviseringsderivativer</i>	<i>adjektiver</i>	<i>adjektivaler</i>
<i>modulatorer</i>				<i>resten</i>	<i>attitudeadverbialer</i> <i>operatoradverbialer</i>
<i>relatorer</i>					<i>relationsadverbialer</i>
<i>modifikatorer</i>			<i>adverbialisering</i>		<i>mådesadverbialer</i>
		<i>præpositioner</i>			
		<i>konjunktioner</i>			<i>konjunktioner</i>
		<i>direktorer</i>		<i>adverbier</i>	<i>retningsadverbialer</i>
		<i>gradatorer</i>			<i>gradsadverbialer</i>

Både fleksiver og derivativer er morfemer der kun kan optræde i sætningen hvis de er limet sammen med konceptorer til et ord. Fleksiver er morfemer der i sprogudøvelsen limes på de leksikalske ord (konceptorerne og derivaterne) så omtalte entiteter og processer forankres til kommunikationssituationen som individer og begivenheder.

Derivativer er morfemer der i sprogets historie limes på et leksikalsk ord, så det bliver et nyt leksikalsk ord med en nye ordklasse eller ny type. Derivativer er funktorer der kan sættes før konceptorerne i et ord (præfikser), fx *be-* og *for-* i *betale* og *fortælle*, eller efter konceptorerne, men før fleksiverne (suffikser), fx *-ser-*, *-ing-* og *-er* i ordet *harmoni-ser-ing-er-ne*.

Derivativer ændrer det leksikalske ord fra en type til en anden; *-ser-* ændrer således stammen *harmoni* fra at være et substantiv til at være et verbum: *harmonisere*; og derivativet *-ing-* ændrer det leksikalske ord *harmonisere* fra at være et verbum til at blive et substantiv: *harmonisering* og flertalsendelsen *-er* ændrer typen fra abstrakt entalsord til tællelig flertalsord der kan have nominatorer.

4.2. *Derivativer er funktorer der limes til et leksikalsk ord som præfix eller suffix, og som ændrer dets fleksionsmuligheder, dvs. ordklasse; der findes substantiverings-, verbaliserings, adjektiverings- og adverbialiseringderivativer.*

Der findes derivativer der kan gøre substantiver (**N**), adjektiver (**A**) og verber (**V**) til hhv. substantiver (**D_N**), adjektiver (**D_J**), adverbier (**D_a**) og verber (**D_V**), som det fremgår af følgende skema:

4.3. Derivationstyper

leks. ord	ændring	derivationstype og derivativer	eksempel
V	D_N	vD_N : <i>-(n)ing, -else, -sel, -en, -n, -er</i>	<i>færd-sel, beret-ning, vær-else, start-er, del-ing, gør-en, lad-en, brud, løgn</i>
J		jD_N : <i>-hed, -de</i>	<i>mulig-hed, størr-else, styrk-e, bred-de, effektiv-itet</i>
N		nD_N : <i>-e, -r, -er (flertal)-dom, -skab, -ette, -isme</i>	<i>dag-e, uge-r, måned-er, år, alder-dom, moder-skab, cigar-etter, organ-isme</i>
N	D_J	nD_J : <i>genitiv -s, -lig, -et, -ig, -(i)sk, -iv, -al</i>	<i>heksen-s, drømme-s, saft-ig, kemi-sk, fjendt-lig effekt-iv, bakk-et, nation-al</i>
V		vD_J : <i>-bar, -som, -vorn, -en, -(e)t, -ende (ptc)</i>	<i>læs-bar, hjælp-som, vakkelt-vorn, drukk-en, brug-t, bestemm-ende</i>
J		jD_J : <i>-lig,</i>	<i>rød-lig.</i>
J	D_R	jD_R : <i>-t, -vis</i>	<i>tidlig-t, held-ig-vis</i>
N	D_V	nD_V : <i>be-, -(is)ere</i>	<i>(at) bemande, at harmonisere</i>
J		jD_V : <i>-ne, -te, -me</i>	<i>blå-ne, rød-me, hvid-te,</i>
V		vD_V : <i>-re, -s (passiv), be-, for-, er-, an-</i>	<i>blad-re, stige op, stige på, kende-s, be-tinge, an-tænde, for-råde, er-nære</i>

De fleste af disse derivativer er beskrevet således i alle grammatikker, fx kan man af verbet *ride* med derivativet *-ning* danne substantivet (**vD_N**) *ridning*, af adjektivet *ung-* danne et substantiv (**jD_N**): *ungdom*, af substantivet *konge* kan man danne adjektivet (**nD_J**) *kongelig*, og af dette kan man så danne adverbiet (**nD_JD_m**) *kongeligt*.

Der findes en del tilfælde hvor en kategorisatorer bøjes som og fungerer som et verbum, fx *land-er*, *kant-eder*, *hus-er*. Sådanne ord vil her blive beskrevet som **N_v**, dvs. kategorisatorer der flekteres med finitorer, og altså fungerer som finite verbaler.^{* 18)}

Læg mærke til at seks morfemer, som i den traditionelle grammatik beskrives som fleksiver, her beskrives som derivativer. 1) Flertalsmorfemet med varianterne

¹⁸Man kan kalde det 0-afledning, og det gør man i nogle grammatiske fremstillinger, men man får så et problem med at definere dette 0-morfem; dette problem har man ikke har ved beskrivelsen N-v.

-e, -r, er, Ø (nul) regnes enten som en numerator ($\mathbf{n}_i$), eller som en afledningsendelse der gør et substantiv af en type til et substantiv af en anden type ($\mathbf{D}_n$). 2) Genitivsmorfemet *-s* regnes som en afledning der gør et substantiv til et adjektiv ($\mathbf{N}_D$), og ikke som en fleksiv der betegner kasus, for genitiv opfattes ikke som et kasus, fx *heksens*. 3) Passivmorfemet *-s* regnes som et derivativ der gør transitive og ditransitive verber hhv. intransitive og transitive ($\mathbf{V}_D$), og ikke som en bøjningsform på verberne, fx *udkæmpes*. 4) Morfemet *-t* der kan føjes til et adjektiv, er enten et komperator der angiver intetkøn ($\mathbf{j}$), eller et derivativ der gør adjektiver til adverbier ($\mathbf{J}_M$), fx *hurtigt*. 5) *-(e)t*, som kan føjes til verber, er enten en infinitor ($\mathbf{w}$) som kan kaldes supinum, fx i *han har brug-t sømmene*, eller et derivativ der gør verber til adjektiver ($\mathbf{V}_D$), og som kan kaldes perfektum participium, fx i *de brug-te søm*; og 6) *-ende*, som kan føjes til verber, er enten et infinitor ($\mathbf{w}$) som kaldes gerundium, fx i *han kom løb-ende*, eller et derivativ der gør verber til adjektiver ($\mathbf{V}_D$), og som kaldes præsens participium, fx i *de løb-ende udgifter*.

To konceptorer kan limes sammen til et kompositum som da hører til den type (morfologiske ordklasse) som det sidste led hører til, fx er *verbum + substantiv*, *brænd + stof* og *æde + celle* substantiver, *substantiv + verbum*, *del + tage* et verbum, *præposition + substantiv*, *for + klæde*, *over + flade*, substantiver.

Leksikalske ord der både indeholder flere konceptorer og derivativer vil som regel blive opfattet som komposition af eksisterende derivater, fx *dyb-t + gå-ende*, *for-køl-elses + virus*, eller derivation af eksisterende komposita, fx *op-fyld + else*, *be-ret + ning*. Ved nogle ord har man dog ingen klar forestilling om hvad der kommer først komposition eller derivation, fx *ge + vin + st*, *af + gif + t*, *arbejds + del + ing*, *inde + hav + er*. Sådanne orddannelser kaldes *samdannelser*.

Hvilke betydningsmuligheder der findes for leksikalske ord der er resultatet af orddannelse (komposition, derivation og samdannelse) vil ikke blive behandlet her, men i § ?? . meningen med helheden er ikke bestemt ved kompositionalitet, fordi der også sker en forsteningsproces, hvor delene taber deres oprindelige betydning igennem deres historiske brug, fx er der ikke ret meget af betydningen af *at rette* tilbage i ordet *en beretning*.

§ 5. Koordination

Koordination, eller sideordning er den vigtigste konnektionsrelation (se 21.4). Den

kan beskrives således at to størrelser, af en hvilken som helst type, kan forbindes med hinanden ved hjælp af ordene *og*, *eller* eller *men*, således at de tilsammen udgør en enhed af samme type i forhold til omgivelserne, hvis de blot er ækvivalente og står ved siden af hinanden. Sideordning opfattes normalt som en syntaktisk relation der forbinder to grammatiske led, og sættes som sådan i modsætning til underordning og neksusrelationen.

5.1. *To størrelser (morfemer, ord eller led) kan koordineres med sideordningskonjunktionerne og, eller eller men hvis de er syntaktisk og semantisk ækvivalente, og står ved siden af hinanden, og de danner derved en helhed der er ækvivalent med hver af dens dele.*

Led af alle mulige typer og størrelser kan sideordnes blot de er af samme type ^{*19)}, fx nominaler med hvad de omfatter (hver af de ækvivalente sideordnede størrelser noteres i tuborgparenteser): A 13/ *hvor du har {en pæn Sabel} og {en stor Tornister}*, B7/ *Judas {tog så {vagstyrken} og {nogle af {ypperstepræsternes} og {farisæernes} tempelvagter} med sig} og {kom derover med {lygter} og {fakler} og {våben}}}*, verbaler, dvs. prædikatorer og deres komplementer og adjunkter: B28/ *Men Simon Peter {trak et sværd, som han havde med}, og {slog efter ypperstepræstens tjener} og {huggede højre øre af ham}*, C/ *andre forestillinger*, 1c/ *som er {gået tabt} og {kun kendes i brudstykker fra hans fremstilling}*, E7/ *Da den havde {sprunget omkring} og {ædt} hele dagen, spurgte han...*, præpositioner med deres styrelse: D12/ *Forbindelsen mellem motoren og de drivende hjul kan afbrydes to steder, nemlig {i koblingen} og {i gearkassen}*.

6.2. *To størrelser er ækvivalente hvis de står i samme både semantiske og syntaktiske relation til alle deres fælles omgivelser. Er størrelserne ikke fuldstændig ækvivalente, kan de ikke sideordnes. Koordination kan således bruges som en slags lakmusprøve på om to størrelser er ækvivalente.*

Man kan ikke sige **gammelt nag og misundelse* og **Den gamle mand og kone* for så er der ikke kongruens mellem adjektivet og kønnet på de to substantiver, eller mellem ental i *den* og flertal i *mand og kone*. *Jeg har tillid til min {fætter} og {ven}* kan kun handle om én person; hvis der er to, skal man sige: *Jeg har tillid til {min fætter} og {min ven}*. To adjektiver der optræder som adjektiver til det samme sub-

¹⁹⁾Jeg ser bort fra at *og* i bestemte konstruktioner, mindre korrekt, bruges til at forbinde størrelser der ikke er ækvivalente; *og* bruges her i stedet for *at* fordi de to ord i talen lyder helt ens, nemlig så de rimer på *å* i *Fåborg*. Det er eksempler som : *Husker du og hente posten? De gik ud og lege. Jeg var så næsvis og spørge ham... Han begyndte og gå.*

stantiv, kan sideordnes: *Den {store} og {stygge} ulv. Et {gult} og {blåt} flag*. Hvis nominatoren indgår i sideordningen, fx *{Et gult} og {et blåt} flag*, er der to flag.

Grammatisk set er der ikke noget i vejen for at sideordne to substantiver der modificeres af det samme attributor eller nominator, blot de tilsammen udgør en helhed som nominatoren og attributoren kan kongruere med: *{gamle {mænd} og {koner}}* og *{andre standspersoner}*, *Min {fætter} og {ven}*. Derimod er det temmelig underligt at sige **høje {tårne} og {tordenskrald}*, det er nemlig det der hedder et zeugma, og det giver som regel komisk virkning. Man bliver nødt til at sige *Hvad han frygtede mest, var {høje tårne} og {høje tordenskrald}*. Komikken kommer frem i *Hvad er højest, {Rundetårn} eller {et tordenskrald}*? 'Tårne' og 'tordenskrald' udgør ikke en enhed der som sådan kan karakteriseres som 'høj'.

Dette forhold er faktisk forklaret ved reglen om at *og* kun forbinder størrelser der er ækvivalente, dvs. tæller som det samme i forhold til et tredje led. Ordet *høj* står ikke i samme forhold til *tårne* og *tordenskrald*; i *høje tårne* betyder *høj* 'som rager langt op', og i *høje tordenskrald* betyder det 'som har stor lydstyrke'. Forholdet mellem *tårne* og *høje*, og mellem *tordenskrald* og *høje* er ikke det samme, og *tårne* og *tordenskrald* følger ikke ækvivalente i forhold til *høje*.

I begyndelsen og kådhed skabte Gud himlen og jorden, kan vist kun opfattes som et komisk zeugma, mens man sagtens kan sige *I begyndelsen og slutningen af teaterstykket er lyset dæmpet*. Det skyldes igen at ordet *i* ikke betyder det samme foran ordet *begyndelsen* og ordet *kådhed*. De er derfor ikke ækvivalente og kan ikke danne en enhed tilsammen. I første tilfælde betyder *i* 'på tiden hvornår' og i andet 'sindsstemningen hvorunder'.

5.3. *Det første ækvivalente led der sideordnes, afgrænses ved at man kan omkranse det med ordene både ... og, enten ... eller eller ikke ... men. Rækkefølgen af de to led er vilkårlig, men det der sættes først, opfattes som mest kendt, og det der sættes sidst, som mest informativt.*

I sætningen *I går havde børnene set kongen og dronningen* er *kongen* og *dronningen* de to ækvivalente led der sideordnes; man kan indsætte et *både* før det første led: *I går havde børnene set både kongen og dronningen*, og det betyder præcis det samme som *både dronningen og kongen*.

Det er dog mere almindeligt at sige *min søster og svoger*, end *min svoger og søster*, for man har jo kendt søsteren før svogeren. Når heksen siger til soldaten: *Hvor har Du en pæn Sabel og en stor Tornister*, angiver hun ved rækkefølgen af de sideordnede led også at hun synes at tornysteren er mere imponerende end

sablen. * 20)

På samme måde med sideordningskonjunktionerne *eller* og *men*: i D7/ *Det kan være en bakterie eller en virus*, kan der indsættes et *enten*: *Det kan være enten en bakterie eller en virus = Det kan være enten en virus eller en bakterie*. C1/ *Da Snorre Sturlasson i sin "Edda" ville skildre verdens skabelse, ikke sådan som han og hans samtidige af biblen vidste, den virkelig var foregået, men sådan som hans hedenske forfædre, uvidende og godtroende, indbildte sig den, havde han ...* * 21).

Ordene *både ... og*, *enten ... eller*, *ikke ... men* kan beskrives som konjunktioner (c) der kan forbinde en hvilken som helst type led med et led af samme type: ($c_1 + X + c_2 + X$). Ordene *både* og *enten*, kan kun optræde hvis der før andet led i sideordningen kommer et *og* eller et *eller*, men *ikke* kan godt optræde uden at der kommer et *men* fordi det kan være udeladt på grund af identitet.

I virkeligheden er koordination imidlertid ikke en specielt grammatisk relation, men en organisationsform som gælder udeladelse af identiske led i alle parallelle handlinger: hvis man skal udføre to rækker af handlinger hvori de fleste led er de samme i de to rækker, kan man nøjes med at udføre de identiske led én gang, dvs. enten i den første eller den anden række, og kun udføre de led der er forskellige i de to rækker, både i den første og i den anden række.

Hvis man fx skal flytte 10 tallerkener fra skabet og hen på bordet for at dække bord, behøver man ikke at udføre delhandlingerne: åbne skabet, tage en tallerken, lukke skabet og gå fra skabet til bordet, for hver tallerken, for disse delhandling er de samme for alle 10 tallerkener. Man tager altså alle 10 tallerkener på en gang og udfører kun den sidste delhandling: sætte tallerkenen på bordet, 10 gange.

På samme måde kan man beskrive syntaktisk sideordning: der er i virkeligheden tale om at man koordinerer to hele sætninger, men i den første sætning udelader man de fælles led i rækken der kommer efter de forskellige led, og i den anden sætning udelader man de fælles led der kommer før de forskellige led. I stedet for

²⁰ Der findes dog en række eksempler på *og*-konstruktioner hvor man ikke kan indsætte et *både*, og hvor rækkefølgen ikke er vilkårlig: *Gå rask hen og tag Hunden. Det var en lørdag aften, jeg sad og ventede' dig. Tag og hent avisen. Han gik hen og hængte sig*. Man kan ikke sige: *Gå både rask hen og tag hunden. ... jeg både sad og ventede' dig. Både tag og hent avisen*, ej heller: *Tag hunden og gå rask hen! Det var en lørdag aften, jeg ventede dig og sad. Hent og tag avisen*. Det er fordi helhederne ikke er sideordninger, men en slags styring fra det første til det andet led. Det første led kan angive forudsætningen for det andet led (*gå hen og...*, *tag og ...*) eller tilstanden hvorunder det andet led finder sted (*sidde og ...*, *stå og ...*). Ordet *og* betyder i disse tilfælde ikke blot 'forøget med' med også 'dernæst'.

²¹ Reglen er ikke så simpel for *ikke ... men* som for *både ... og* og *enten ... eller*; det der står før ordet *men*, skal ikke blot være ækvivalent med det der står efter, det skal også stå i modsætning til det. Denne modsætning kan udtrykkes enten som en benægtelse af synonymet eller underbegrebet til det der står efter *men*, men det kan også udtrykkes på andre måder end med negationen *ikke*, fx betyder E2/ *som havde tre sønner, men kun en eneste ged* det samme som: *som ikke kun havde én søn, men kun en ged*, hvor *tre sønner*, udtrykker det samme som *ikke kun en søn*. Se herom § ?

at sige *Han mødte en mand som han kendte og han mødte en kone som han kendte*, kan man sige: *han mødte en mand [...] og [...] en kone som han kendte*.

Det gælder også for konceptorer der er dele af komposita; i stedet for at sige: *Gælder ikke søndage og gælder ikke helligdage* kan man sige: *Gælder ikke søn- og helligdage*, i stedet for *Vi har brug for haveborde og vi har brug for havestole*, kan man sige: *Vi har brug for haveborde og -stole*²²⁾.

Læg mærke til at det kun er konceptorer der kan udelades inde i ord hvis de er identiske; fleksiver og derivativer kan ikke udelades, selv om de er identiske. Man kan ikke sige **Han tegn- og malede så fint* selv om fleksivet *-ede* er identisk i de to sætninger *Han tegnede så fint og han malede så fint*. Man kan heller ikke sige *Hendes opklar- og udredning af sagen var imponerende*.

Det er heller ikke alle ord der er identiske i de to ytringer, der kan udelades (markeret med kantede parenteser), nogle (understreget) må genoptages med et pronomen (også understreget): *Derfor sleb hun dørene i går og malede [...] dem i dag. Hun samlede nålene sammen og [...] gemte dem. Jeg traf dengang ofte den gamle mand og [...] gav ham [...] en almisse*²³⁾. Er ordstillingen anderledes, kan de derimod godt udelades: *Dørene sleb hun i går og [...] malede [...] i dag. Hun sleb og [...] malede dørene igår og i dag. Nålene samlede hun sammen og [...] gemte [...]. Den gamle mand traf jeg dengang ofte og [...] gav [...] [...] en almisse*.

Reglen om udeladelse ved koordination må derfor omformuleres på følgende måde:

- 5.4.** *To ytringer kan sideordnes med og, eller eller men hvis de er ækvivalente; de led der er identiske i de to ytringer, kan udelades i den ene af dem, således at identiske subjekter og identiske led der i begge ytringer kommer før de særlige led, skal nævnes i den første ytring, mens andre identiske led der kommer efter særleddene i begge sætninger, skal nævnes i den anden.*

Reglen beskriver at ordet *dørene* i *Derfor sleb hun dørene i går og malede [...] dem i dag*, ikke kan udelades i første sætning fordi det kommer før det særlige led *i går*, og at ordet *dem* (som efter reglerne om pronominalisering henviser anaforisk til 'dørene') ikke kan udelades i den anden, fordi det kommer efter særledet *malede*. Identiske led andre end subjektet der kommer før nogle, men efter andre af ytring-

²²Som reglen er formuleret her, skulle man tro at man også kunne finde: *veranda- og haveborde og -stole*; jeg har dog aldrig set sådanne eksempler.

²³ Ved de verber der ikke sideordnes med, men styrer leddet der kommer efter *og*, dvs. verber for forudsætning og tilstand (se note 19), kan man faktisk finde sådanne led udeladt efter et *og* der betyder 'dernæst': *Tag et løg og hak: Jeg finder en avis og lægger under. Han hentede en prop og satte i hullet*. Men det er fordi der ikke er tale om egentlig sideordning, men styring.

ernes særled i begge ytringer, kan således ikke udelades. Det er denne regel der forhindrer at fleksiver og derivativer udelades, de kommer jo nemlig efter nogle, men før andre af de særlige led.

Det er denne regel der gør dansk til et ordstillingssprog, og ikke et kasussprog. Reglen bestemmer jo nemlig at et led (undtagen prædikatet, se herom § ?) skal være uafbrudt og lokalt afgrænset række af ord. Man kan ikke have nogen andre ord skudt ind imellem to eller flere ord der tilsammen er bundet sammen til et grammatisk led.

Sådan har det ikke altid været på dansk. I Peder Laales samling hedder et kendt ordsprog: *Mange bække oc smaa gøre en stor aa*, og det betyder 'Mange og små bække gør en stor å'. (Når man i dag siger *mange bække små gør en stor å*, er det for at bevare rimet, selv om man ikke kan bevare *og*.) I Jyske lov står der *Rætæ men oc spakæ*, og det betyder 'retfærdige og kloge mænd'.

Dengang, før 1400-tallet, kunne man altså med ordet *oc* lave en enhed af to ækvivalente størrelser *Mange* og *smaa* - uden at de stod ved siden af hinanden og stødte sammen. Således kunne man gøre på kasussprog som latin og altså på olddansk. På kasussprog er det nemlig ved kongruens (overensstemmelse) mellem kasusfleksiverne på adjektiverne og de substantiver de lægger sig til, markeret hvilke ord der danner en enhed, og hvilke der ikke gør. Da kasusendelserne forsvandt på dansk, og det var de næsten omkring 1400-tallet, kunne man ikke holde rede på hvilke ord der hørte sammen hvis de ikke stod ved siden af hinanden, og derfor indførte man reglen om at man skulle sætte de led som man ville forbinde med *og*, ved siden af hinanden.

5.5. *Ved reglen om udeladelse af fælles led ved sideordning af to ækvivalente sætninger, er et grammatisk led defineret som en uafbrudt og lokalt afgrænset række af ord der har fælles funktion i forhold til omgivelserne.*

Man skal lægge mærke til at ordsproget i sin oprindelige form kan læses på to forskellige måder; enten betyder *Mange bække oc smaa gøre en stor aa* som sagt: 'mange og små bække gør en stor å', men det kunne også betyde: 'Mange bække, også små, gør en stor å'. I sidste tilfælde betyder *oc* 'også'. På dette sprogtrin kunne man altså ikke se om *oc* var et adverbium eller en konjunktion. Eller rettere sagt: det var oprindeligt et adverbium, for ordene blev bundet sammen med andre midler end med konjunktioner, nemlig kasus og kongruens.

Det var altså først da man indførte reglen om at de med og forbundne led skulle stå ved siden af hinanden, at *og* blev til en konjunktion, og det er netop det der er karakteristisk for et ordstillingssprog i modsætning til et kasussprog: et sætningsled skal være et afgrænset stykke land, det må ikke have øer og enklaver spredt ud i andre ledes områder. Dermed fungerer *og* som en konjunktion og ikke som et

adverbium. Men dermed taber ordet i betydning og vinder i funktionel kraft.

I *Mange bække, óg små, gør en stor å* betyder *og*: 'også selv om', således at sætningen betyder: 'mange bække gør en stor å, også selv om de er små'. Det kan *mange og små bække gør en stor å* ikke betyde. Da *og* blev en konjunktion, mistede det altså betydningen 'selv om', 'på trods af', som det havde da det var adverbium. Tilgængæld har det vundet en strukturerende kraft, idet det kun sideordner ækvivalenter; den kraft har adverbiet ikke.

Ordene *og*, *eller* og *men* er konjunktioner der i princippet ikke forbinder andet end sætninger. Koordination er således slet ikke en syntaktisk relation, men en konneksionsrelation, som er defineret som forbindelsen mellem to udsagn. Imidlertid er denne forbindelse bestemt af indholdsmæssige forhold og sætningsadverbialer, således at den kan have andre relationer end de tre der udtrykkes med *og*, *eller* og *men*: addition, alternation og opposition. Men disse forhold skal ikke behandles her.

§ 6. Syntaks

Normalt defineres syntaks som ordføjningslære, dvs. læren om forbindelserne mellem ordene. Som illustreret i 3.3 holdes en sætning imidlertid ikke blot sammen af relationer og forbindelser mellem ordene, men også af relationer og forbindelser mellem de enkelte morfemer på tværs af ordgrænser. Syntaks handler derfor om hvorledes man sætter morfemer og ord sammen til sætningsled og til en hel sætning, og står som sådan i modsætning til ordformering og -dannelse, kohærens, kohæsion og konneksion.

En sætning er her defineret som den enes instruktion til de andre om repræsentation af en omtalt situation. Repræsentation af en omtalt situation indebærer både en generisk beskrivelse (et billede) af typen af sagforhold som situationen hører til, og et specifikt udsagn om situationen som en begivenhed i tid og rum.

Den funktionelle måde at beskrive grammatikken på indebærer både kompositionalitet (meningen med helheden er afhængig af betydningen af delene) og funktionalitet, (meningen med en enhed afhænger af dens funktion i en større helhed). Dette opnås ved en typesyntaks*²⁴⁾ hvor syntaktiske handlingselementer

²⁴. Det som jeg her kalder *typesyntaks*, er det der normalt i litteraturen kaldes en *kategorialgrammatik* eller en *Montague-grammatik*. Men da jeg gerne vil reservere ordet *kategori* til klasser af entiteter i den omtalte situation, og ikke bruge det om klasser af syntaktiske delhandlinger, har jeg ændret navnet. Et hovedværk i litteraturen om kategorialgrammatik, men fyldige henvisninger, er Dowty, D. Wall, R.E. and Peters, S. 1981: *Introdution to Montague Semantics*, Dordrecht: D. Reidel

(morfemer, ord og led) defineres efter hvilke andre typer de kan forbindes med så de bidrager til verifikationen af repræsentationen. En typegrammatik indebærer således lighedannethed (isomorfi) mellem syntaks (kombinationen af handlingselementer) og semantik (repræsentationselementernes funktion).

I repræsentationen af den omtalte situation signaleres begivenhedens realitet med funktorerne, og det generiske sagforhold med konceptorerne. Syntaksen handler om hvorledes den ene med funktorerne "sætter" konceptorerne sammen til en "sætning" der repræsenterer den omtalte situation for de andre som en påstand (i frem"sættende" form).

6.1. Repræsentation som udsagn og afbildning

propositionelt	udsagn	realitetsstatus	individer og begivenheder
konceptuelt	afbildning (tableau)	sagforhold	entiteter og processer

Typerne 'udsagn' og 'individer' signaleres i sætningen af de udefinerede syntaktiske typer: sætning (**s**) og nominator (**n**) (se forkortelserne i 2.6).

Sætningen defineres traditionelt ved neksusforbindelsen mellem subjektet og prædikatet således at subjektet består af en nominator (**n**) og verbalet af både en prædikator (**V**), en finitor (**f**) og eventuelle objekter, men jeg vil i denne fremstilling beskrive forholdet mellem de tre størrelser på en lidt anden måde end normalt. I stedet for at gå ud fra relationen mellem subjektet og verbalet, vil jeg gå ud fra relationen mellem det propositionelle udsagn og den konceptionelle afbildning; udsagnet bliver verificeret ved relationen mellem nominatoren og finitoren (og enheden af disse to størrelser kaldes verifikatoren, noteret **v**), og afbildningen udgøres af prædikatoren (eller af relationen mellem prædikatoren og de objekter og andre led der er afhængige af den). Mens man traditionelt opfatter sætningen som bestående af prædikat og subjekt: (**V & f**) & **n**, vil jeg opfatte den som bestående af prædikator og verifikator: **V & (f & n)**.

I neksusforbindelsen mellem finitoren og nominatoren er nominatoren som sagt udefineret, mens finitoren defineres relativt til nominatoren, nemlig som 'det der sammen med en nominator til højre udgør en verifikator, og det noteres: **f = v/n**. En verifikator defineres dernæst relativt til både en prædikator og sætningen (med sandhedsværdi) som 'det der med en prædikator til venstre udgør en sætning, og det noteres **v = V\s**.

Sætningen er således afhængig, ikke blot af nominatoren og finitoren, men også af prædikatoren (men der behøver inden for sætningen ikke at være nogen

kategorisator, den kan være kendt fra sammenhængen og forudsat).

Eksempel: *Sov-er hun*, ordet *hun* hører til typen **n**, og *-er* hører til typen **f = v/n**; når de så kombineres i sætningen (når man applicerer **n** på **v/n**, hvilket noteres [**v/n & n**]), giver det en verifikator, **v**, som har definitionen **v = V\s**. Dernæst appliceres *sov-*, der hører til typen **V**, på **v**, således at resultatet bliver en verificeret sætning. Man kan hele skrive analysen op således: *Sov-er hun: V & f & n = V & [v/n & n]*

V & v = [V & V\s] i **s**. Jeg vil sige at **f** som type er *en syntaktisk brøk*, fordi den defineres som det der ved applikation af **n** giver resultatet **v**. I den syntaktiske brøk **v/n** kaldes **n** (nævneren under strengen) applikanden, den der skal appliceres, og **v** (tælleren over strengen) resultanden.* ²⁵⁾

24.2 *En finitor udgør kombineret med en nominator til højre en verifikator, som kombineret med en prædikator til venstre udgør en sætning. Dette noteres:*

$$V \& f \& n = V \& [v/n \& n] \quad V \& v = [V \& V\s] \quad s.$$

Man kan lægge mærke til at finitoren både kan stå først og sidst; både *Hun sov-er*. og *Sov-er hun*? Finitoren kan altså både defineres **v/n** og **n|v**, afhængigt af om nominatoren står hhv. til venstre eller til højre for finitoren. Når elementernes rækkefølge ved kombination er vilkårlig, noteres det med en lodret streg, og der indføres da den konvention at resultanden står til højre for den lodrette streg: **n|v** læses 'det der med en nominator til højre eller venstre udgør verifikator'. Definitionen på en finitor må derfor - indtil videre, nemlig indtil § 10 - se således ud: **f = n|v**, ligesom definitionen på en verifikator må se således ud: **v = V|s**.

En typesyntaks er således, i og med man har defineret typerne, en beskrivelse af hvorledes morfemerne kombineres til en repræsentation af sagforholdets realitetsstatus. Det sker i følgende trin:

1. Typetilskrivning: skriv typen for hvert morfem op i den rækkefølge de forekommer: *Sover hun?*: **V & f & n**.
2. Typedefinition: omskriv typeme til de syntaktiske brøker som definerer dem, og begynd med de mest afledte typer: **V & f & n = V & n|v & n**.
3. Typeapplikation: applicér den kombinationsregel der ligger i de syntaktiske brøker (applikationen angives ved kantet parentes): **V & [n|v & n]** **V & v**.

²⁵⁾ Derved kommer applikationen, noteret '&', til at fungere på samme måde i forhold til syntaktiske brøker som gangeoperatoren i forhold til rigtige brøker: **v/n & n** **v**, hvis man applicerer et element af samme type som applikanden (nævneren **n**), på den syntaktiske brøk **v/n**, får man som resultat et element af samme type som resultanden, **v**; det svarer til $5/10 \times 10 = 5$; hvis man ganger brøken med tallet i nævneren, får man som resultat tallet i tælleren. I de typesyntaktiske formler kan brøkstregen vende begge veje afhængigt af om applikationen sker til højre eller venstre, men der er dog i begge tilfælde en der er forneden som nævner, og en der er foroven som tæller.

4. Gentag 2 og 3 på resultatet af 3, indtil man når typen **s**:

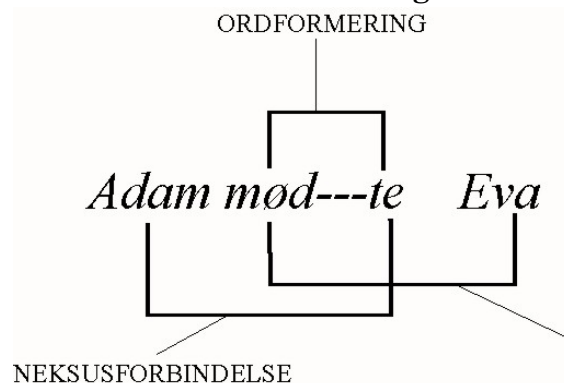
4.2. **V & v = V & V|s**

4.3. **[V & V|s] s**

6.3. *I en typesyntaks defineres morfemernes typer ved en syntaktisk brøk der angiver hvilke andre typer de kan udgøre en verificeret sætning i kombination med, og systemet af typer er et regelsæt hvormed man ved gentagelse af typetilskrivning, -definition og -applikation kan analysere enhver velformet sætning.*

I sætningen *Adam mød-te Eva*, er der to nominatorer, som hører til samme type, men som spiller forskellige rolle i etableringen af sætningen. Traditionelt kalder man *Adam* for subjekt og *Eva* for objekt. Den forbindelse der synes at være mellem verbalet (som består af to morfemer: *mød-te*: **V & f**) og objektet, er faktisk kun en relation af transitivitet mellem prædikatoren (**V**) og en objektnominator (**n**). Objektet bidrager således indirekte, nemlig kun gennem prædikatoren, til sætningens udsagn, på samme måde som subjektet kun ved en forbindelse med finitoren bidrager til verifikationen. Syntaktiske forbindelser får således sammen med ordformeringen altid en karakter af sammenfletning af relationer på tværs af ordenes rækkefølge.

6.4. De syntaktiske relationers sammenfletning

Det at *Eva* er objekt, er ikke signaleret ved ordet selv, men ved at prædikatoren i ordet *mød-te* (**V_n**) er transitiv, dvs. kræver et objekt. Transitive prædikatorer defineres derfor som **V_n = V/n**, således at ... *mød-te Eva*, kan noteres **V_n & f & n = [V/n (& f) & n] V & f**. Med ord: en transitiv prædikator (et verbum der tager objekt) defineres som 'det der gør en nominator til højre til en intransitiv prædikator'.

Man lægger mærke til at den transitive prædikator, med definitionen **V_n = V/n**, i analysen ikke står umiddelbart ved siden af den nominator som appliceres på den; der kommer morfemet *-te*, **f**, imellem, som er sat i rund parentes fordi man ved

applikationen skal se bort fra det. Sætningen *Han mød-te hende* analyseres således:

6.5. Typesyntaktisk analyse ^{* 26)}

Han mød -te hende
 $n \ \& \ V_n \ \& \ f \ \& \ n =$
 $n \ \& \ [V/n \ (\& \ f) \ \& \ n]$
 $n \ \& \ V \ \& \ f =$
 $[n \ \& \ (V \ \&) \ n|v]$
 $V \ \& \ v =$
 $[V \ \& \ V|s]$
 s

Man kan lægge mærke til at den endelige resultand er indeholdt i typen **f**, hvorfor det endelige **s** kommer til at stå i samme kolonne som *-te*. Dette angiver at *-te* er baggrunden i sætningen, mens alle de andre led er informative i forhold hertil (se videre om dette i kap. IIB om *Den tekstuelle funktion*).

6.6. *Objekter er nominatorer der indirekte, nemlig gennem transitive prædikatorer, bidrager til sætningens realitetsstatus; transitive verber defineres: $V_n = V//n$.*

Syntaktiske regler beskriver hvorledes morfemer af forskellige typer efter deres definition kan kombineres til sætninger med realitetsstatus. De regler som indtil nu er givet fremgår af følgende skema over de definerede typer:

6.7. Basis i en typesyntaks

forkortelse	definition	type	analyse
s		sætning	$Adam \ mødte \ Eva: n \ \& \ V_n \ \& \ f \ \& \ n = n \ \& \ [V//n \ (\& \ f) \ \& \ n]$ $n \ \& \ V \ \& \ f = [n \ \& \ (V \ \&) \ n v] \quad V \ \& \ v = [V \ \& \ V s] \quad s$
n		nominator	
v	$V s$	verifikator	$hun \ (sov)-er, \ (sov)-er_hun: V \ \& \ V s \quad s$
f	$n v$	finitor	$(hun \ sov)-er: n \ (\& \ V) \ \& \ n v \quad v, \ sov-er_hun \ (V \ \&) \ n v \ \& \ n \quad v$
V		intransitiv prædikator	$(hun) \ arbejd-(ede): V \ \& \ V s \quad s$
V_n	V/n	transitiv prædikator	$mød-(-te \ heks-en): V/n \ \& \ n \quad V$

$x|y$ læses som 'den type der sammen med x udgør et y ' (bemærk at resultanden altid står til højre). $x|y$ læses som 'den type der sammen med x til venstre udgør et y ', x/y læses som 'den type der sammen med y til højre udgør et x '.

²⁶For at spare plads, vil jeg i det følgende notere analysen på følgende måde: *Adam mødte Eva:* $n \ \& \ V_n \ \& \ f \ \& \ n = n \ \& \ [V/n \ (\& \ f) \ \& \ n] \quad n \ \& \ V \ \& \ f = [n \ \& \ (V \ \&) \ n|v] \quad V \ \& \ v = [V \ \& \ V|s] \quad s$

Man ser af skemaet at nogle typer, fx finitoren, er defineret ved forholdet mellem to størrelser, som selv er defineret ved forholdet mellem to andre størrelser. Det vil jeg kalde syntaktiske brøker af 2°; sådanne brøker af 2° kan altid omskrives så de kun består af **V**, **N**, **n** og **s** og parenteser på forskellige niveauer, således at den endelige resultand er et **s**.

En finitor er fx defineret således: $f = n|v$, men **v**, et verifikator, er defineret ved $v = V|s$. Man får således følgende definition (hvor resultanden er understreget): $f = n|\underline{v} = n|(V|\underline{s})$.

Definitionerne sikrer således at grammatikken er et holistisk system i den forstand at alle dele er defineret ved deres funktion i forhold til alle de andre dele i systemet i fastlæggelsen af sætningens realitetsstatus. Sådanne formler er selvfølgelig i praksis umulige at læse, men de kan beregnes på en computer.

De relationer der i denne grammatik defineres mellem morfemerne, er temmelig forskellige fra de relationer den traditionelle grammatik beskriver mellem ordene, og som normalt regnes for at være sideordning, underordning og neksus^{* 27)}. Som beskrevet i § 5 er sideordning ikke et specielt syntaktisk fænomen, men et generelt princip for udeladelse af identiske delhandlinger ved parallelle handlingskomplekser, neksus beskrives ved 3 forskellige relationer (6.4) og underordning synes ikke at være et reelt fænomen i en typesyntaks.

Relationen mellem en transitiv prædikator og en nominator som objekt beskrives normalt som underordning, men det er meget mere komplekst. En nominator (**n**) kan ikke indgå i en sætning uden enten at være objekt for en transitiv prædikator (**V_n**), eller subjekt for en finitor (**f**). Omvendt kan den transitive prædikator ikke indgå i en sætning hvis der ikke er en nominator der gør den til en intransitiv prædikator (**V**) der kan indgå i forbindelse med en verifikator. En typesyntaks beskriver således, holistisk gennem typedefinitionerne, alle sætningens relationer samtidigt.

Neksusrelationen mellem kategorisator, nominator, prædikator og verifikator, findes i alle de sætninger der har realitetsstatus og er i eksemplerne markeret med understregning af verifikatoren og nominatoren^{* 28)}:

A26\ "Hente Penge!" 27\ sagde Hexen, 28\ " du skal vide, naar du kommer ned paa Bunden

²⁷Diderichsen, Paul, 1946: *Elementær Dansk Grammatik*, København: Gyldendal, § 53, Jespersen, Otto, 1913: *Sprogets logik*, København: ??????, Kap. II.

²⁸Læg mærke til at sætninger med imperativ, fx *gå saa rask hen og tag Hunden*, ikke indeholder en neksusforbindelse, da der hverken er nogen nominator eller nogen verifikator (imperativen regnes som en prædikator, ikke som en verifikator). Der konstitueres da heller ikke i sådanne sætninger en repræsentation af en omtalt situation der er en anden end kommunikationssituationen; imperativen er i kommunikationssituationen en instruktion om kommunikationssituationen.

af Træet, saa er du i en stor Gang, 29\ der er ganske lyst, 30\ for der brænder over hundrede Lamper. 31\ Saa ser du tre Døre, 32\ du kan lukke dem op, 33\ Nøglen sidder i. 34\ Gaar du ind i det første Kammer, da ser du midt paa Gulvet en stor Kiste, 35\ oven paa den sidder en Hund; 36\ han har et par Øine saa store som et Par Theekopper, 37\ men det skal du ikke bryde dig om! 38\ Jeg giver dig mit blaaternede Forklæde, 39\ det kan du brede ud paa gulvet; 40\ gaa saa rask hen og tag Hunden, 41\ sæt ham paa mit Forklæde, 42\ luk Kisten op og 43\ tag ligesaa mange Skillinger, du vil. 44\ De ere alle sammen af Kobber;

Med til verifikationen af sætningen hører også de operatoradverbialer (**o**) der angiver under hvilken realitetsmodulation sætningen skal opfattes, fx *ikke*, *altid*. Disse adverbialer er modulationer af sagforholdets tid og er således knyttet til finitoren, men ikke til prædikatorerne. De defineres derfor som $\mathbf{o} = \mathbf{f}\mathbf{f}$ ^{* 29)}.

6.8. *Den realitetsstatus som sætningen får ved verifikatoren, kan moduleres ved operatoradverbialer, **o**, fx ikke, altid, som defineres ved $\mathbf{o} = \mathbf{f}\mathbf{f}$.*

§ 7. Verbaler

Det der i traditionel grammatik kaldes *verber*, vil i typesyntaksen blive beskrevet som to forskellige typer, nemlig hjælpeverber (**h**) og prædikatorer (**V**). Hjælpeverber modulerer den realitetsstatus som etableres ved verifikatoren og hører således ikke til prædikatorene. Den semantiske værdi af denne modulering beskrives i II.A.2, §§ 29-37. I denne paragraf beskrives det hvorledes hjælpeverberne kombineres med andre morfemer som led i verificeringen af sætningen. Der er hjælpeverber i konstruktioner som *har se-t*, *er gå-et*, *bliv-er hejs-t*, *vil komm-e*, *bliv-e sidd-ende*, *komm-er gå-ende*. Et hjælpeverbum defineres således: $\mathbf{h} = \mathbf{f}\mathbf{f}$, som 'det der med en finitor til højre udgør en finitor'.

Hjælpeverber optræder imidlertid ikke i sætninger uden at der også er infinitorer: **w**; det er de understregede størrelser i : *har se-t*, *er gå-et*, *bliv-er hejs-t*, *vil komm-e*, *bliv-e sidd-ende*, *komm-er gå-ende*. Infinitorer defineres som afhængige af finitorerne således: $\mathbf{w} = \mathbf{f}\mathbf{f}$, 'det der med en finitor distant til venstre udgør en finitor'. Definitionerne betyder at der i en sætning ikke kan være en infinitor uden at der også er et hjælpeverbum; det er den måde hjælpeverberne kan modificere sætningens realitetsstatus. Analysen af sætninger med hjælpeverber

²⁹Sætningen *De genkend-te ikke Jesus* analyseres $\mathbf{n}\&\mathbf{V}_n\&\mathbf{f}\&\mathbf{o}\&\mathbf{n} = \mathbf{n}\&\mathbf{V}_n\&[\mathbf{f}\&\mathbf{f}\mathbf{f}]\&\mathbf{n}$
 $\mathbf{n}\&\mathbf{V}_n\&\mathbf{f}\&\mathbf{n}$
 $\mathbf{n}[\mathbf{V}/\mathbf{n}(\&\mathbf{f})\&\mathbf{n}] \quad \mathbf{n}\&\mathbf{V}\&\mathbf{f} = [\mathbf{n}\&(\mathbf{V}\&)\mathbf{n}\backslash\mathbf{v}] \quad \mathbf{V}\&\mathbf{v} = \mathbf{V}\&\mathbf{V}|\mathbf{s} \quad \mathbf{s}.$

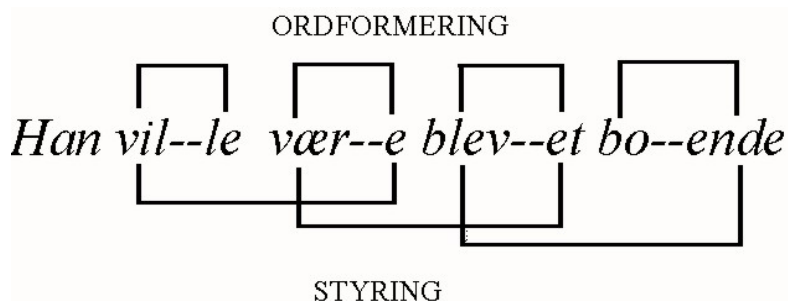
bliver derved temmelig kompliceret^{* 30}).

Traditionelt siger man at forskellige hjælpeverber, herunder modalverber og andre funktionsverber (**h**), ved 'reaktion' 'styrer' forskellige former for infinitte fleksiver (**w**). Hjælpeverberne *have*, *være*, *få* og *blive* styrer infinitoren supinum, *-(e)t*, fx *han hav-de vær-et i krigen, som endnu er bevar-et*, modalverberne styrer infinitiv, *-e*, fx *Tak skal du hav-e*, og *blive* og *komme* styrer gerundium, *-ende*, fx *...kom march-er-ende* (dog kun hvis participiets leksikalske ord er hhv. tilstands- og bevægelsesverber).

7.1. Verifikationen af en sætning kan moduleres ved hjælpeverber, med definitionen $h = f/f$, og infinitorer med definitionen $w = f/f$.

Verifikationen af sætningen kan kun komme i stand hvis finitoren (**f**), eventuelt gennem en række hjælpeverber, der modificerer sætningens realitetsstatus, forbindes med en prædikator (**V**) som beskriver den type som processen i sagforholdet hører til. I sætningen *Han vil-le vær-e blev-et bo-ende* er det *-le* der er finitoren, mens det er *bo-* der er prædikatoren. Disse to størrelser bliver nu forbundet med en fletning af ordformering og styring.

7.2. Fletning af hjælpeverber

Eksempler: A2\ Der kom en Soldat marscherende henad Landevejen, 6\ for han havde vær-et i Krigen, ... 15 Nu skal du faae saa mange Penge, du vil eje!" 16\ Tak skal du have" ... 18 Kan du se det store Træ.

Mens hjælpeverberne (**h**) hører til funktorerne der modulerer udagnet om begivenhedens realitetsstatus og således indgår i verifikatoren, er prædikatorerne (**V**) dem der afbilder relationen mellem entiteterne i sagforholdet og de hører til prædikatorsystemet. I basissyntaksen 24.6 skelnes der mellem en intransitiv

³⁰ Han var gået analyseres således: $n \& h \& f \& V \& w = n \& [f/f \& f] \& V \& w$ $n \& f \& \& V \& w = n \& [f \& (V \& f) f] \& V \& w$ $n \& V \& f = [n \& (V \& n) v] = V \& v = [V \& V] s$ s.

prædikator, fx *sove*, der som afbildning af relationen i sagforholdet er komplet, så den sammen med en verifikator udgør en sætning, og en transitiv prædikator, fx *møde*, der kun sammen med en nominator til højre, dvs. et objekt, udgør en komplet afbildning af relationen mellem entiteterne der sammen med en verifikator udgør en sætning. Intransitive prædikatorer har ingen syntaktisk definition, men transitive prædikatorer har definitionen $V_n = V/n$. Man kan sige at objektet komplementerer en transitiv prædikator således at den bliver en (intransitiv) prædikator der med en verifikator udgør en sætning.

Der findes imidlertid mange andre måder hvorpå prædikatorer, alt efter deres undertype, kan komplementeres, end ved direkte objekter: ved indirekte objekter, ved præpositionelle objekter, ved relationelle komplement, og ved inkorporerede kategorisatorer, ved lokativpartikler. I denne paragraf opstiller jeg en liste over de forskellige former for komplementering af forskellige typer af prædikatorer til (intransitive) prædikatorer.

(i.) Intransitive prædikatorer er verber der ikke tager objekter, og som ikke kræver nogen anden form for komplement; de har ingen definition, fx *A30\ der brænder over 100 Lamper*.

(i.a) Transitive prædikatorer er verber der tager direkte objekt (men ikke indirekte objekt), dvs. verber der med en distant nominator til højre udgør en (intransitiv) prædikator; de har definitionen $V_n = V//n$, fx *Hvor du har en pæn sabel, Også Judas kendte det sted* (se note 24).

(i.b) En kausativ transitiv prædikator tager både direkte og indirekte objekt³¹, dvs. er en prædikator der med et nominal til højre udgør en transitiv prædikator; den har følgende definition: $V_{nn} = V_n//n$, fx *Jeg giver dig mit blaaternede Forklæde*³². Man se at prædikatoren er opbygget som en kausativ af de transitive konceptor; *at give nogen noget* betyder det samme som 'at forårsage at nogen har'

7.3. *Intransitive, transitive og kausative transitive prædikatorer er verber der med hhv. ingen, en eller to nominatorer til højre udgør en intransitiv prædikator der sammen med en verifikator udgør en sætning; de har definitionerne: V ; $V_n = V/n$; $V_{nn} = V_n/n$*

Af prædikatorer der ikke er intransitive, findes der foruden de transitive prædikatorer også præpositionelle prædikatorer, relationelle prædikatorer og uægte

³¹Termen *indirekte objekt* bruges her for det der i andre fremstillinger omtales som *hensynsled* eller, med en for dansk meget uheldig betegnelse, *dativobjekt*.

³²Sætningen *Jeg giver dig forklædet* får analysen: $n \& V_{nn} \& f \& n \& N \& n = n \& V_{nn} \& f \& n \& [N \& N \& n]$
 $n \& V_{nn} \& f \& n \& n = n \& [V_n/n(\&f) \& n] \& n$ $n \& V_n \& f \& n = n \& [V//n(\&f) \& n]$ $n \& V \& f$
 $= [n \& (V \& n) n | v]$ $V \& v = [V \& V | s]$ s

sammensatte prædikatorer. De vil blive gennemgået efter tur først i deres simple form og dernæst i den kausative form.

(ii.a) Nogle prædikatorer tager ikke direkte objekt, men objekt gennem en præposition (**p**), dvs. de udgør med en præposition til højre en transitiv prædikator; de har definitionen $V_p = V_n/p$, fx *stole på, lede efter, deltage i, se på, arbejde på*³³). Man kan sige at det er helheden *stole_på, deltage_i, arbejde_på* der udgør prædikatoren, der så tager et objekt. Jeg vil kalde dem *præpositionelle verber*, eller verber der tager *middelbare objekter*.³⁴ Eksempler: A44/ *De ere alle sammen af Kobber*; B6/ *for dér mødtes Jesus ofte med sine disciple*; B??/ *hvad der skulle ske med ham*; B10/ *"Hvem leder I efter?"*; B??/ *Peter slog efter ypperstepræstens tjener*; D3/ *Det sker ved hjælp af motoren*,

(ii.b) Man kan også finde eksempler på prædikatorer der både tager objekter og præpositionelle objekter, fx *sige noget til nogen*. Kausative præpositionelle prædikatorer har definitionen $V_{np} = V_p/n$. Eksempler: B24/ *det har jeg jo sagt til jer*; B7/ *Judas tog så vagtstyrken og nogle af ypperpræsternes og farisæernes tempelvagter med sig*; D5/ *Stemplernes bevægelse op og ned ændres ved hjælp af en krumtapaksel til en roterende bevægelse*.

(iii.a) I konstruktioner som *Jesus gik ud til dem, de faldt til jorden*, er verbalet hverken komplementeret transitivt eller præpositionelt, men relationelt, dvs. med en relator; det betegner tilstand eller bevægelse i relation til noget andet i den omtalte situation³⁵). Det gælder for alle tilstands- og bevægelsesverber at de kan komplementeres med et stedsadverbial, fx A7 *nu skulle han hjem*, A28/ *Saa er du i en lang Gang*; B7\ *Judas kom derover med lygter og fakler og våben*. B2/ *hvor der var en have*, B7/og *kom derover med lygter og fakler og våben*. Denne type af prædikatorer kaldes relationelle prædikatorer og de defineres således: $V_R = V/R$, det der med en relator distant til højre udgør en intransitiv prædikator. Relatorer som defineres $R = v/v$.

En undergruppe af de relatorer er de lokative adverbialer; de omfatter sådanne ord som *hjem, derovre*. Der er to undergrupper af lokative adverbialer, de dynamiske: *hjem, væk, derhen*, og de statiske som er markeret med fleksivet *-e*: *hjemme*,

³³Sætningen *Hun ledte efter ham* har følgende analyse: $n \& V_p \& f \& p \& n = n \& [V_n/p(\&f)\&p] \& n$
 $n \& V_n \& f \& n = n \& [V/n(\&f)\&n]$ $n \& V \& f = [n \& (V \& n) \& v]$ $V \& v = [V \& V[s]]$ s

³⁴Herslund, Michael and Per Durst-Andersen: *Prepositional Objects in Danish* i Heltoft, Lars and Hartmut Haberland 1996: *Proceedings of the thirteenth Scandinavian conference of Linguistics*, Roskilde: Department of Languages and culture, Roskilde University og Tøgeby, Ole 1993: *PRAXT I*, Århus: Århus Universitetsforlag side 234.

³⁵Man kan finde eksempler som *han gik* og *hun kom*. Disse konstruktioner har dog også en lokativ, nemlig *her*; det kan ses af at meningen med sætningerne er hhv. 'han gik herfra' og 'hun kom hertil'. Lokativen er blot udeladt fordi den er givet som baggrund for sagforholdet.

væk, derhenne *³⁶). Tilstands- og bevægelsesverber (V_R) siges således at tage lokative komplementter.

Relationelle adverbialer vil oftest bestå af en præpositionsforbindelse som (*hunden sidder*) *på kisten*, (*han marcherede*) *henad landevejen*, (*de faldt*) *til jorden*. Det kan ske fordi præpositioner de fineres således: $p = R/n$, det der med kontakt med en nominator til højre udgør et relationelt adverbial *³⁷). Præpositionsforbindelser der udgør relationelle adverbialer, kan kendes fra andre præpositionsforbindelser på at man spørger til dem uden præpositionen med *hv*-ordet *hvor?* eller *hvorhen?* Man kan således spørge *Hvor faldt de hen?*, men man kan ikke spørge *Hvor slog Peter?*, man må spørge *Hvem slog Peter efter?*.

Lokative adverbialer der indeholder præpositionsforbindelser kan også indeholde ord som *op*, *oppe*, *henne*, *oven*, *neden* osv., fx i *gik han over på den anden side af Kedronbækken*; B3/ *som han og hans disciple gik ind i*; B8/ *Jesus gik ud til dem*. Sådanne ord vil jeg kalde *lokativpartikler*; de kan som lokative adverbialer være dynamiske eller statiske, og defineres således: $d = p/p$, lokativpartikler er morfemer som i kontakt med en præposition til højre udgør en præposition *³⁸).

(iii.b) Verbal af *sende*-typen er kausative og kan tage både et objekt og et relationelt komplement, *Hun sendte den til ham*. A5/ *han havde sin tornister paa Ryggen og en Sabel ved siden*; A39/ *det kan du brede ud paa gulvet*; B??/ *og huggede højre øre af ham*; B31/ *“Stik sværdet i skeden!*, D4/ *Inde i motoren bevæges nogle stempler op og ned*. Sådanne transitive lokative prædikatorer har definitionen: $V_{nR} = V_R/n$ *³⁹).

(iv.a) Der findes også prædikatorer der med en lokativpartikel alene eller en præposition alene udgør en transitiv prædikator, fx *være oppe*, *slippe op*, *springe ud*, *slå til*. De defineres $V_d = V/d$ og $V_d = V/p$. Man ser at meningen ikke behøver at have noget med retning eller lokalitet at gøre, fx *springe ud* betyder 'få knopper

³⁶Harder, Peter, Lars Heltoft and Ole Nedergaard Thomsen 1996: *Danish directional adverbs: Content syntax and complex predicates - a case of host and co-predicates* i Engberg-Pedersen, Elisabeth et al. (eds) 1996: *Content Expression and Structure. Studies in Danish functional grammar*. Studies in Language Companion Series (SLCS), Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.

³⁷Sætningen *De faldt til jorden* analyseres således: $n \& V_R \& f \& p \& N \& n = n \& V_R \& f \& p \& [N \& N \backslash n]$
 $n \& V_R \& f \& p \& n = n \& V_R \& f \& [R/n \& n]$ $n \& V_R \& f \& R = n \& [V/R(\&f) \& R]$ $n \& V \& f$
 $= [n \& (V \&) n | v]$ $V \& v = [V \& V | s]$ s

³⁸Sætningen *Jesus gik ud til dem* analyseres således: $n \& V_R \& f \& d \& p \& n = n \& V_R \& f \& [p/p \& p] \& n$
 $n \& V_R \& f \& p \& n = n \& V_R \& f \& [R/n \& n]$ $n \& V_R \& f \& R = n \& [V/R(\&f) \& R]$ $n \& V \& f$
 $= [n \& (V \&) n | v]$ $V \& v = [V \& V | s]$ s

³⁹ *Hun sendte den til ham* får følgende analyse: $n \& V_{nR} \& f \& n \& p \& n = n \& V_{nR} \& f \& n \& [R/n \& n]$
 $n \& V_{nR} \& f \& n \& R = n \& [V_R/n(\&f) \& n] \& R$ $n \& V_R \& f \& R = n \& [V/R(\&f) \& R]$ $n \& V \& f = [n \& (V \&) n | v]$
 $V \& v = [V \& V | s]$ s

og blade', og *slå til* betyder 'være tilstrækkelig'*⁴⁰). Disse konstruktioner vil jeg kalde uægte sammensatte prædikatorer; verbalstammens betydning forandrer sig på samme måde som ved præfigering, fx *tilstå*, *udspørge*, og de uægte sammensatte konceptorer kan da også i visse former, fx perfektum participium i modsætning til supinum) ses som ægte sammensatte, fx *de udsprungne bøgetræer*.

(iv.b) Kausativen til de uægte sammensatte prædikatorer er eksempler som *udvalget tog sagen op*, *hospitalsborgmesteren bragte ventelisterne ned*. Man skal dog bemærke at lokativpartiklen i dette tilfælde ikke er inkorporeret som en del af prædikatet, men fungerer som et sekundært prædikat for den nominator som er objekt for prædikatoren. I disse tilfælde findes der som regel sammensatte verber med nogenlunde samme betydning, *udvalget optog sagen*, *borgmesteren nedbragte ventelisterne*. De defineres således: $V_{nd} = V_d/n$ *⁴¹). Læg mærke til at *Hospitalsborgmesteren vil bringe ventelisterne ned på børneafdelingerne* kan analyseres på to måde fordi *bringe* både kan være en kausativ relationel prædikator 'bringe noget ned til et sted' og et uægte sammensat kausativ prædikator 'nedbringe noget'.

7.4. *Præpositionelle prædikatorer udgør med en præposition til højre en transitiv prædikator eller en kausativ prædikator, efter definitionerne $V_p = V_n/p$ og $V_{np} = V_p/n$; lokative prædikatorer udgør med et lokativt komplement (et relationelt adverbial) til højre en intransitiv eller transitiv prædikator efter definitionerne $V_R = V/R$ og $V_{nR} = V_R/n$; uægte sammensatte prædikatorer udgør med en lokativpartikel eller præposition til højre en uægte sammensat prædikator efter definitionerne $V_d = V/d$, $V_a = V/p$ og $V_{nd} = V_d/n$.*

De indtil nu omtalte typer af prædikatorer har alle kunnet komplementeres med en nominator der henviser til et individ i den omtalte situation. Andre prædikatorer kan komplementeres med kategorisatorer og henviser således ikke til individer i den omtalte situation, men lader nominets kategori indgå i det verbale udsagn (prædikatet).

(v.a) Kopulative hjælpeverber er prædikatorer der tager prædikativer (omsagnsled til grundled), og de omfatter *være*, *blive*, *synes*; de defineres som det der gør et

⁴⁰Sætningen *Bøgen sprang ud* analyseres $N \& n \& V_d \& f \& d = N \& n \& [V/d(\&f) \& d]$ $N \& n \& V \& f = [N \& N \& n] \& V \& f$ $n \& V \& f = [n \& (V \&) n] \& v$ $V \& v = [V \& V] \& s$ s

⁴¹Sætningen *han bragte ventelisten ned* analyseres således: $n \& V_{nd} \& f \& N \& n \& d = n \& V_{nd} \& f \& [N \& N \& n] \& d$ $n \& V_{nd} \& f \& n \& d = n \& [V_d/n(\&f) \& n] \& d$ $n \& V_d \& f \& d = n \& [V/d(\&f) \& d]$ $n \& V \& f = [n \& (V \&) n] \& v$ $V \& v = [V \& V] \& s$ s

distant kategorisator (eller attributor) til en intransitiv prædikator: $V_N = V/N$ ^{*42)}, således at der føjes tid og aspekt til dem, fx *D2\ En afgørende betingelse for at komme nogen vegne med bilen er selvfølgelig at få hjulene i gang eller drejet rundt.*, *A14\ Du er en rigtig soldat* ^{*43)}.

(v.a) Læg mærke til at prædikative attributorer kan analyseres med den samme regel som prædikative kategorisatorer, hvis man definerer dem som $V_N = V/J$, det som med en attributor til højre udgør en prædikator ^{*44)}.

Læg mærke til at kopulative prædikatorer, i modsætning til andre prædikatorer (herunder også den lokative prædikator *være*), normalt ikke har tryk: det hedder *Han* _o*var sol*^l*dat*; *hun* _o*var*^l*ækel*, og ikke *Han*^l*var sol*^l*dat*; *hun*^l*var*^l*ækel*, selv om det hedder: *så*^l*er du i en*^l*lang*^l*gang*.

(v.a) Andre prædikatorer kan som kopulativerne tage kategorisatorer (der hverken er definit form eller indefinit form, men nogen form ental), fx *spille fløjte*, *drikke kaffe*. I disse tilfælde kommer der også tryktab ^{*45)}, således at prædikatoren mister sit tryk: *o**spille*^l*fløjte*, *o**drikke*^l*kaffe*. Der er da hverken blevet benævnt eller introduceret nogen entitet i den omtalte situation; kategorien er helt blevet inkorporeret i verbalet. Det karakteristiske for konstruktioner af denne type er at de optræder som intransitiver (man kan godt se *Der spillede en mand fløjte på hjørnet*), og aspektet er tilstand eller varighed, og ikke overgang, som fx *han spillede Måneskinssonaten*. Semantisk minder denne konstruktion således om kopulativkonstruktioner, således at *Han spillede fløjte* kan siges at have betydningen 'han var fløjtespillende' eller 'han var fløjtespiller'. Sådanne tryktabsverber må defineres på samme måde som kopulativerne: $V_N = V/N$ ^{*46)}.

Der er forskellige kausative typer af kopulativerne, i eksempler som *De kaldte ham Peter, det gjorde ham vred, man må tage hensyn til at* Det beskrives med følgende definitioner: $V_{nn} = V_n/n$ og $V_{np} = V_p/N$

(vi) Man kan endelig også finde tryktabsforbindelser med præposition: *stå i*

⁴² Sætningen *Han var bager* analyseres: $n \& V_N \& f \& N = n \& [V/N \ (f) \& N]$ $n \& V \& f = [n \& (V \&) n] v$ $V \& v = [V \& V] s$ s

⁴³ Læg mærke til at der godt kan komme nominaler i ubestemt form *en rigtig soldat* efter et kopula. Nominalet introducerer ikke en ny entitet i sagforholdet, men kvalificerer blot en allerede introduceret entitet på en bestemt måde: *rigtig*. Se om forskellen på *at være soldat* og *at være en rigtig soldat* § ??.

⁴⁴ Det sker således: *Hun var ækel* analyseres: $n \& V_N \& f \& J = n \& [V/J \ (f) \& J]$ $n \& V \& f = [n \& (V \&) n] v$ $V \& v = [V \& V] s$ s

⁴⁵ Thomsen, Ole Nedergaard 1991: *Unit accentuation as an expression device for predicate formation?* i *Acta Linguistica Hafniensia* 23. p. 145-196.

⁴⁶ *Hun spillede fløjte* får analysen: $n \& V_N \& f \& N = n \& [V/N \ (f) \& N]$ $n \& V \& f = [n \& (V \&) n] v$ $V \& v = [V \& V] s$ s

lære, blive til grin, og de tilsvarende kausativer: *sætte nogen i lære, gøre nogen til noget*. De få definitionerne: $V_{pN} = V_N/p$ og $V_{npN} = V_{pN}/n$.

7.5. *Kopulative prædikatorer (være, blive og synes) og prædikatorer i tryktabsforbindelser (spille fløjte) gør en kategorisator eller attributor til højre til en intransitiv prædikator: $V_N = V/N$, V/J . Kausative kopulative prædikatorer defineres: $V_{nn} = V_n/n$ og $V_{Np} = V_p/N$ og tryktabsforbindelser med præposition: $V_{pN} = V_N/p$ og $V_{npN} = V_{pN}/n$.*

§ 8. Adverbialer, konjunktioner og præpositioner

Ordet *adverbial* betyder 'som lægger sig til et verbal', men det der i den traditionelle grammatik omfattes af betegnelsen, er ord og sætningsled der typesyntaktisk hører til vidt forskellige typer, nemlig ytringsadverbialer, operatoradverbialer, relationsadverbialer, herunder lokative adverbialer, lokativpartikler, ledsætningsadverbialer, mådesadverbialer og gradsadverbialer^{*47}).

(i.) Ytringsadverbier, modulatorer, knyttes ikke til verbaler, men til hele sætningen, og de angiver hvilken holdning eller attitude afsenderen har til at udsagnet er sandt, fx *heldigvis, jo, desværre, åbenbart, sandelig*; Ytringsadverbialer kan ikke stå i imperativer eller spørgsmål; man kan ikke sige **Gå så heldigvis rask hen og tag hunden! *Kommer du morsomt nok? Hvem leder I jo efter?* De modulerer således kun udsagn med en finitor, og defineres derfor $y = f|f$, det der med en finitor til venstre udgør en finitor. Ytringsadverbialer kan ikke benægtes; det hedder *Hun er desværre ikke kommet*, man kan ikke sige *Hun er ikke desværre kommet*.

(ii.) I 6.8 er operatoradverbialer, operatorer, som *ikke, altid* blevet defineret som $o = f|f$. Definitionen afspejler at ytringsadverbialer modificerer sætningens realitetsstatus, på samme måde som hjælpeverber.

(iii.) Relationsadverbialer, relatorer, er adverbialer der sætter hele begivenheden i relation til en entitet i den omtalte situation, fx *Saa mødte han en gammel Hex paa Landevejen*; Relationsadverbialer defineres $R = v|v$, $R = s|s$.

(iv.) En særlig undergruppe af relationsadverbialer er lokative adverbialer der betegner sted og retning, og som kan indeholde de særlige lokative partikler $d = p/p$, fx *Gaa saa rask hen, Du skal krybe op i toppen*.

⁴⁷Bartsch, Renate, 197?: *Adverbialsemantik*, Frankfurt am Main: Atheneum.

(v.) Operatoradverbialer og relationsadverbialer (men ikke attitudeadverbialer) kan også optræde på en anden plads i sætningen end defineret ovenfor, nemlig før finitoren i ledsætninger (se § 6), fx *at han ikke kom; ... som endnu er bevaret*. Denne placering af adverbialerne beskrives ved følgende definition: $\mathbf{a} = \mathbf{n} \backslash \mathbf{n}$. Den semantiske baggrund for denne regel er at adverbialer i ledsætninger, fx nægtelser, ikke modulerer handlingstypen eller begivenhedens realitetsstatus i helsætningen, men kun verifikatoren i den ledsætning som nominatoren til venstre er subjekt for. Man kan ikke have ledsætninger uden subjektet på denne plds.

omstændighed i den omtalte situation, som har form af en ledsætning (se § 28).

(vi.) Mådesadverbialer, modifikatorer, er ord og led der modificerer, ikke udsagnets realitetsstatus, men den proces i den omtalte situation som prædikatoren afbilder, fx *Gå så rask hen og tag hunden*. Mådesadverbialer defineres: $\mathbf{M} = \mathbf{V} \backslash \mathbf{V}$, dvs. det der gør en prædikator til en prædikator. Mådesadverbialer er ofte attributorer afledt med derivativet *-t*: $\mathbf{D}_\mathbf{M} = \mathbf{J} \backslash \mathbf{M}$, fx *hurtigt, ordret, rask* (som er den korrekte variant for *raskt*).

(vii.) Gradsadverbialer er adverbialer der ikke modificerer et verbal, men en attributor eller et mådesadverbial, fx *en meget gammel mand, han løb ikke særlig hurtigt*; gradsadverbialer defineres $\mathbf{g}_\mathbf{m} = \mathbf{M} \backslash \mathbf{M}$ og $\mathbf{g}_\mathbf{j} = \mathbf{J} \backslash \mathbf{J}$.

8.1. *Man kan skelne mellem syv forskellige typer af adverbialer: ytringsadverbialer, fx heldigvis, jo, med definitionen $\mathbf{y} = \mathbf{f} \backslash \mathbf{f}$, operatoradverbialer, fx ikke, med definitionen $\mathbf{o} = \mathbf{f} \backslash \mathbf{f}$, ledsætningsadverbialer med definitionen: $\mathbf{a} = \mathbf{n} \backslash \mathbf{n}$, relationsadverbialer, fx i går, fordi hun er syg, med definitionerne $\mathbf{R} = \mathbf{v} \backslash \mathbf{v}$, $\mathbf{R} = \mathbf{s} \backslash \mathbf{s}$, lokativpartikler, fx op, oppe, med definitionen $\mathbf{d} = \mathbf{p} \backslash \mathbf{p}$, mådesadverbialer, fx hurtigt, rask, med definitionen $\mathbf{M} = \mathbf{V} \backslash \mathbf{V}$, og gradsadverbialer, fx meget, særlig, med definitionerne $\mathbf{g}_\mathbf{m} = \mathbf{M} \backslash \mathbf{M}$ og $\mathbf{g}_\mathbf{j} = \mathbf{J} \backslash \mathbf{J}$.*

I traditionel grammatik beskrives underordningskonjunktioner (fx *at, hvis, fordi, så_at*) som elementer der forbinder (hvorfor nogen kalder dem for *forbindere*) en hovedsætning med en ledsætning (hvorimellem man så efter grammatisk kommateringmetode skal sætte et komma). Denne betragtningsmåde er ikke brugbar i en typesyntaks, for de såkaldte bisætninger er ikke sætninger i den forstand at de har deres egen realitetsstatus; tværtimod bidrager verifikatoren og nominatoren i ledsætningen kun indirekte, dvs. gennem andre led i helsætningen til dens realitetsstatus, på samme måde som alle andre led i en sætning gør det. Det er i sproget markeret ved at det finitte verbum ikke har samme placering i ledsætninger som i helsætninger, se § 28! Man må, når man laver typesyntaks, selv om det kan være svært, prøve at glemme hvad man har lært om bisætninger; de er faktisk fra et typesyn-

taktisk og semantisk synspunkt ikke sætninger der er udsagn om begivenheder.

Typesyntaksen inddrager også i beskrivelsen det ellers upåagtede forhold at et underordningsadverbial altid står i umiddelbar kontakt med subjektet og derved markerer at dette ikke er en nominator der konstituerer en selvstændig realitetsstatus for nogen begivenhed. Nogle konjunktioner gør ledsætningens nominator-verifikator-forbindelse til nominal i oversætningen, andre gør den til adverbial, og atter andre til nominalidentifikator (og disse sidste, de såkaldte relative pronomener, beskrives i § 9).

(i.) Underordningskonjunktionerne *at* og *om* defineres således: $c_n = n/s$, nominaliseringskonjunktioner er elementer der med en sætning til højre udgør et nominal^{* 48}.

(ii.) Underordningskonjunktionerne *hvis*, *fordi*, *da*, *så* (*at*), *mens*, *idet* gør ikke ledsætningens nominator-verifikator-forbindelse til nominal i oversætningen, men til relationsadverbial, så de kan defineres helt parallelt således: $c_R = R/s$ ^{* 49}.

(iii.) Ordet *at* kan imidlertid også have en anden funktion i helsætningen, nemlig som infinitivsmarkør, fx i *Hun begyndte at gå*. Dette *at* adskiller sig fra konjunktionen *at*, ved at kunne udtales på samme måde som *og*, *hun begyndte gå*, men *hun så at* (og ikke *de kom*). Infinitivsmarkøren defineres således: $c_{at} = D_n/w$, det der med en infinitor til højre udgør en nominaliseringsderivativ, og dette derivativ defineres $D_n = N^V/V$, det der med en prædikator til højre udgør et verbal nominal (en *at*-infinitiv). De to definitioner forklarer at *at*-infinitiverne optræder som nominaler i *At leve er at rejse*.

I konstruktioner som *han begyndte at gå*, *de prøvede at komme*, må *begyndte* og *prøvede* opfattes som hjælpeverber der udtrykker aspekt (se §??), men med *at*-infinitiv, i stedet for med en 0-infinitiv. Denne type kan kaldes aspektverber og defineres således: $V_v = V/N^V$, det der med en *at*-infinitiv til højre udgør en intransitiv prædikator^{* 50}

8.2. Underordningskonjunktioner er morfemer der gør umiddelbart efterfølgende neksus-forbindelse til led i en oversætning; det drejer sig om

⁴⁸Sætningen *Han så at hun gik* analyseres: $n \& V_n \& f \& c_n \& n \& V \& f = n \& V_n \& f \& c_n \& [n \& (V \&) n \& v]$
 $n \& V_n \& f \& c_n \& V \& v = n \& V_n \& f \& c_n \& [V \& V \& s]$ $n \& V_n \& f \& c_n \& s = n \& V_n \& f \& [n \& s \& s]$
 $n \& V_n \& f \& n = n \& [V \& n \& (f \&) \& n]$ $n \& V \& f = [n \& (V \&) n \& v]$ $V \& v = [V \& V \& s]$ s

⁴⁹Sætningen *Han sov da hun kom* analyseres: $n \& V \& f \& c_R \& n \& V \& f = n \& V \& f \& c_R \& [n \& (V \&) n \& v]$
 $n \& V \& f \& c_R \& V \& v = n \& V \& f \& c_R \& [V \& V \& s]$ $n \& V \& f \& c_R \& s = n \& V \& f \& [R \& s \& s]$ $n \& V \& f \& R$
 $= [n \& (V \&) n \& v] \& R$ $V \& v \& R = [V \& V \& s] \& R$ $s \& R = s \& s \& s$ s

⁵⁰Sætningen *Hun begyndte at gå* analyseres således: $n \& h_a \& f \& c_{at} \& V \& w =$
 $n \& h_a \& f \& [D_n \& w \& (V \&) \& w]$ $n \& h_a \& f \& D_n \& V = n \& h_a \& f \& [N^V \& V \& V]$ $n \& h_a \& f \& N^V =$
 $n \& [V \& N^V \& (f \&) \& N^V]$ $n \& V \& f = [n \& (V \&) n \& v]$ $V \& v = [V \& V \& s]$ s .

nominaliseringskonjunktionerne at og om, med definitionen $c_n = n/s$, og adverbialiseringskonjunktionerne, fx hvis, fordi, da, mens, med definitionen $c_R = R/s$. Infinitivsmarkøren at (med udtalen at) defineres $c_{at} = D_n/w$, og $D_n = N^V/V$.

Præpositioner kan spille fire forskellige roller i verifikationen af en sætning: som del af relationsadverbial der føjes til hele sætningen, som element i præpositionelle prædikatorer, som del af relationsadverbialer der komplementerer lokative prædikatorer og som præpositioner i uægte sammensatte prædikatorer.

(i.) Præpositioner er traditionelt beskrevet som ord der står foran nominaler i præpositionsforbindelser; ordet *præposition* betyder 'foranstillet'. Det er det der beskrives ved præpositionens typedefinition: $p = R/n$, og med denne definition indgår de i relationelle adverbialer der har definitionen $R = v \setminus v, s \setminus s$, fx *Saa mødte han en gammel Hex paa Landeveien*. I sådanne konstruktioner kan man spørge *hvor, hvornår, hvorfor?*

(ii.) Præpositioner kan også indgå i de særlige præpositionelle prædikatorer der defineres således: $V_p = V_n/p$ og $V_{np} = V_p/n$, fx *hun ledte efter ham, han fortalte det til hende*. I sådanne konstruktioner kan man spørge *hvem, hvad?*

(iii.) Præpositioner kan indgå i de relationsadverbialer som komplementerer lokative prædikatorer, og som kan modificeres af lokativpartikler efter definitionerne: $d = p/p$; $V_R = V/R$ og $V_{nR} = V_R/n$, fx *Jesus gik ud til dem, de gik ind i haven*. Her kan man kun spørge med *hvor?* eller *hvorhen?*

(iv.) Endelig kan præpositioner indgå i uægte sammensætninger hvor de spiller samme rolle som lokativpartikler (og bøjes som sådanne), fx *gå til ('forsvinde'), hun tog 3 kg på*, efter definitionerne $V_d = V/p$ og $V_{nd} = V_b/n$.

8.3. *præpositioner kan indgå i sætningen på fire forskellige måder: som det der gør en nominator til et relationsadverbial, fx på landet, efter definitionen $p = R/n$, som midlet der forbinder præpositionelle prædikatorer med deres komplement, fx lede efter, efter definitionen $V_p = V_n/p$, som det der modificeres af lokativpartikler så det som relationsadverbialer komplementerer lokative prædikatorer, fx falde til jorden, efter definitionen $V_R = V/R$, og endelig som del af uægte sammensætninger, fx gå til efter definitionen $V_d = V/p$*

Endnu to typer af prædikatorer (som først nævnes nu fordi deres definition forudsætter definitionen af infinitiver) skal nævnes: sanseverber og bydeverber. Sanseverber er verber som *se, høre, mærke, føle, lugte*. De kan indgå i en særlig type konstruktion som kaldes akkusativ med infinitiv, fx *hun hørte ham komme, de så toget*

køre forbi. Det karakteristiske for disse konstruktioner er at der i den omtalte situation beskrives to processer som imidlertid smelter sammen til en, nemlig *høre_komme* og *se_køre_forbi*. Man kan se det ved at infinitiven ikke kan være i perfektum; man kan ikke sige: **De så toget være kørt*. Det har den semantiske forklaring at sansningen og processen i det sansede nødvendigvis må være del af den samme begivenhed (i tid og sted), da det er den sansede proces der forårsager de indtryk som forarbejdes i den sandsende organisme.

(i.c) Sanseverber beskrives således: $V_2 = \mathbf{h/n}$, et sanseverbum er et element som med en nominator til højre udgør en slags hjælpeverbum. Akkusativ (*ham, toget*) er således både objekt for sanseverbet og subjekt for det andet verbum*⁵¹). Man kan lægge mærke til at sanseverber også kan være almindeligt transitive verber: *Kan du se det træ?* (se note 25).

(i.d) Bydeverber er verber der kan sammenlignes med kausative transitive verber; de tager en person som indirekte objekt og en *at*-infinitiv som direkte objekt, fx *hun forbød ham at komme*. Man ser forskellen på sanseverber med akkusativ med infinitiv og bydeverber med akkusativ med *at*-infinitiv på deres muligheder for passiv vending: *Lise hørte Søren spille Beethoven* = *Lise hørte Beethoven blive spillet af Søren* mens *Lise forbød Søren at spille Beethoven* ≠ *Lise forbød Beethoven at blive spillet af Søren*. Bydeverber defineres: $V_{nv} = V_v/n$, det der med en nominator til højre udgør et aspektverbum*⁵²).

8.4. *Sanseverber og bydeverber er prædikatorer der tager hhv. akkusativ med infinitiv og akkusativ med at-infinitiv; sanseverber defineres: $V_2 = \mathbf{h/n}$, og bydeverber: $V_{nv} = V_v/n$.*

Alle transitive verber kan sættes i passiv ved endelsen *-s*. Dette beskrives i type-syntaksen som en slags afledning der forandrer prædikatorens type $V\backslash V$, fx *borgen belejres af fjenden*, *I ønskes en god jul*. Den forandring der sker, er at transitive prædikatorer bliver intransitive og ditransitive bliver transitive. Det sker efter definitionerne: $V\backslash V = V_n\backslash V$, $V_{nn}\backslash V_n$, $V_{nR}\backslash V_R$, $V_{np}\backslash V_p$. Bemærk at ved kausative transitiver i passiv kan enten den ene eller den anden objektnominator være bevaret som objekt: *I ønskes en god jul*, *En god jul ønskes jer*. NBNB*** EKSEMPLER

⁵¹Sætningen *Hun hørte ham komme* analyseres: $n\&V_2\&f\&n\&V\&w = n\&[h/n(\&f)\&n]\&V\&w$
 $n\&h\&f\&V\&w = n\&[f/f\&f]\&V\&w$ $n\&f\&V\&w = n\&[f\&(V\&)f\&f]$ $n\&V\&f = [n\&(V\&)n|v]$
 $V\&v = [V\&V|s]$ s

⁵²Sætningen *Hun forbyder ham at komme* analyseres: $n\&V_{cv}\&f\&n\&c_i\&V\&w =$
 $n\&V_{cv}\&f\&n\&[u_i/w(\&V)\&w]$ $n\&V_{cv}\&f\&n\&u_i\&V = n\&V_{cv}\&f\&n\&[V_i/V\&V]$ $n\&V_{cv}\&f\&n\&V_i$
 $= n\&[V_n/V_i(\&f\&n)\&V_i]$ $n\&V_n\&f\&n = n\&[V/n(\&f)\&n]$ $n\&V\&f = [n\&(V\&)n|v]$ $V\&v =$
 $[V\&V|s]$ s

PÅ DET HELE!!

Refleksive konstruktioner af typen, *glæde sig, sprede sig, kalde sig, holde sig ung*, beskrives på samme måde som *s*-passiv (som da også historisk er udviklet af refleksiver). Refleksiverne, *sig, sin* beskrives altså efter de samme definitioner: $\mathbf{n}_{sig} = \mathbf{V}_n \backslash \mathbf{V}, \mathbf{V}_{nn} \backslash \mathbf{V}_n, \mathbf{V}_{nR} \backslash \mathbf{V}_R, \mathbf{V}_{np} \backslash \mathbf{V}_p$. NBNB: EKSEMPLER!!

8.5. *Ved passivendelsen -s, og de refleksive pronominer sig og sin forandres transitive verber til intransitive verber efter definitionerne: $\mathbf{D}_V = \mathbf{n}_{sig} = \mathbf{V}_n \backslash \mathbf{V}, \mathbf{V}_{nn} \backslash \mathbf{V}_n, \mathbf{V}_{nR} \backslash \mathbf{V}_R, \mathbf{V}_{np} \backslash \mathbf{V}_p$.*

§ 9. Nominaler

Et sætning er opbygget som en verifikator som opsamler subjektet og moduleringer af udsagnets realitetsstatus fra hjælpeverberne, og en prædikator der inkorporerer eventuelle komplementer, præpositioner og retningsadverbier i sig. Et nominal er i modsætning til et verbal, som beskrevet i 23.5, en uafbrudt og lokalt afgrænset række af ord der benævner et genkendeligt kategoriseret individ i den omtalte verden. Alle de ord der indgår i et nominal, har således en delfunktion i forhold til den fælles overordnede funktion at benævne et individ, og det udtrykkes i typesyntaksen ved at typen for et nominal er den samme som typen for en nominator, nemlig **n**. Nominaler består både af nominatorer og kategorisatorer, og disse typer er gensidigt afhængige af hinanden, men på hver sin måde.

Der findes imidlertid flere forskellige undertyper af nominatorer og dele af nominalerne der hver på deres måde bidrager til benævnelsesfunktionen sammen med andre størrelser i nominalhelheden: *proprier*, *anaforiske nominatorer*, *kataforiske nominatorer* og *indefinitte nominatorer*, *genitive nominatorer*, *prædikative kategorisatorer*, *relationatorer*, *komplementer*, *foreløbigt subjekt* og *subjektvikaren der*. De skal blive gennemgået efter tur i denne paragraf.

Nominatorer er benævnelser af entiteter, dvs. afgrænsede individuelle entiteter i omtalte situationer. Nogle af disse benævnelser forudsætter at entiteten allerede er element i den omtalte situation, og de kaldes *definitte*, andre introducerer en entitet i den allerede tidligere omtalte situation, og de kaldes *indefinitte*. Om forskellen i brugen af *definitte*, *indefinitte nominatorer* og *kategorisatorer* (substantiver i nogen form) se §??!

(i.) De eneste morfemer der i sig selv og uden forbindelse med andre morfemer kan optræde som nominaler i en sætning er *proprier*, fx *Jesus, Judas, Peter, Snorre* og de deiktiske pronominer *jeg, du, vi, I, De, her, nu*. Med dem benævner den ene

som individer i den omtalte situation, individer der allerede er kendt af de andre, nemlig fra kommunikationssituationen og den verden den er en del af. De har derfor definitionen **n**, ord der i sig selv er nominatorer.

(ii.) Anaforiske nominatorer er nominatorer hvormed den ene benævner entiteter som er kendt af de andre i den allerede identificerede omtalte situation. Der findes to typer af anaforiske nominatorer: dem der kan optræde som ord i sig selv: 3. persons personlige pronominer: *han, hun, den, det, de*, og dem der ikke kan optræde som ord: bestemthedsfleksiverne på kategorisatorer: *-(e)n, -(e)t, (e)ne* (se under v.). Den første type har definitionen **an** = **n****n** (hvor de to streger angiver at den nominator sammen med hvilken de udgør en nominator, kan optræde i en anden, tidligere sætning, blot den handler om den samme omtalte situation).

I sætningerne *Saa mødte han en gammel Hex paa Landeveien; hun var saa ækel*, kan *hun* i den anden sætning kun benævne heksen fordi *en gammel Hex* forekom i sætningen før og således allerede er et kendt element i den omtalte situation.

(iii.) En særlig form for anaforisk nominator er de proksimalt anaforiske pronominer, *denne, dette, disse*. De forudsætter, som de anaforiske nominatorer, at det benævnte individ er kendt i den omtalte situation, men her gælder det at det skal være det aktuelle fokus i situationen, fx *denne betingelse*. Demonstrative pronominer har definitionen **n_p** = **an/N**, det der med en kategorisator til højre udgør en anaforisk nominator.

(iv.) Kataforiske nominatorer forudsætter ikke, som de anaforiske nominatorer, at entiteten er kendt, men at den bliver bestemt, enten deiktisk, eller kataforisk, dvs. senere i sætningen. Kataforiske nominatorer findes igen som selvstændige ord, nemlig 3. persons personlige pronomen der i sig selv kan udgøre en nominator, og som funktionsord der kun sammen med en kategorisator kan udgøre en nominator. De selvstændige kataforiske nominatorer findes i eksempler som *han som skal komme, de der har øjne, alt hvad der bevæger sig*, og de har definitionen **kn** = **n/R**, det der med et relationelt adverbium til højre udgør en nominator.

De demonstrative (deiktiske) pronominer, *den, det, de*, (og bestemthedsendelsen, se under v.), er nominatorer der sammen med en kategorisator til højre udgør en kataforisk nominator, fx ... *det træ derhenne, det træ der stod ved siden af dem, lige så mange skillinger du vil, Hunden som sidder på Pengekisten her, de ord han havde sagt ..., de antigener, som stikker ud af ædecellens overflade*. En demonstrativ nominator defineres: **n_d** = **kn/N**, dvs. 'en type der med en kategorisator til højre udgør en kataforisk nominator'⁵³.

(v.) Bestemthedsendelsen, *-(e)n, -(e)t, (e)ne*, kræver en kategorisator der

⁵³Nominaler af denne type analyseres således: *det træ derhenne*: **n_k&N&R** = [**kn/N &N**]&**R**
kn&R = [**n/R&R**] **n**.

kategoriserer den entitet som er identificeret ved nominatoren. Den ene skal med teksten ikke blot for de andre udpege individer, men også afbilde dem ved at kategorisere dem. Bestemthedsendelsen er det der med en kategorisator til venstre udgør en anaforisk nominator eller en kataforisk nominator; den har definitionen $\mathbf{n}_b = \mathbf{N} \backslash \mathbf{an}$ og $\mathbf{n}_b = \mathbf{N} \backslash \mathbf{kn}$ (hvor $\mathbf{b}$ står for *bestemt form*)^{*54)} ^{*55)}. Bestemthedsendelsen skal således have to kategorisatorer nævnt i det foregående, både konceptoren som fleksivet formerer ord sammen med, og en tidligere benævnelse af den samme entitet i den omtalte situation.

(vi.) Genitivsendelsen opfattes her som en afledningsendelse der får en nominator til at skifte type: $\mathbf{g} = \mathbf{n} \backslash \mathbf{n}_g$, fra en nominator til en genitivnominator, og denne genitivnominator (genitivsubstantivet), $\mathbf{n}_g$, defineres da som 'det der med en kategorisator til højre udgør en nominator': $\mathbf{n}_g = \mathbf{n} / \mathbf{N}$ ^{*56)}. Man lægger mærke til at det er den entitet som afbildes af applikanden ($\mathbf{N}$) der benævnes, mens den entitet som afbildes af hele brøken ($\mathbf{n}_g$), er den der er kendt. Man kan også bemærke at det såkaldte possessive pronominer, *min, mit, din, dit, sit, hans, hendes, vores* defineres direkte som en genitiv nominator: $\mathbf{n}_g$.

(vii.) Med det som normalt kaldes *den ubestemte artikel*, introducerer den ene for de andre i den omtalte situation en entitet, så den sidenhen kan benævnes ved en definit nominator. Vægten ved introduktionen ligger ikke på identifikationen af individet, men på afbildning af entitetens kategori. Man kan derfor sige at indefinitte nominatorer får kategorisatorer til at optræde som prædikater i sætningen, dvs. som det der meddeles.

Den ubestemte artikel behandles her som en nominator ($\mathbf{n}_i$) der sammen med en kategorisator udgør et indefinit nominator, der hverken er anaforisk eller kataforisk. Under ubestemte artikler vil jeg regne ordene *en, et, nogen, noget, nogle*. Den ubestemte artikel optræder som et selvstændigt ord og defineres således: $\mathbf{n}_i = \mathbf{in} / \mathbf{N}$, det der med en kategorisator til højre udgør en indefinit nominator.

⁵⁴⁾ I sætningerne: *...en skrædder, som havde tre sønner, men kun en eneste ged. Da geden skulle...* analyseres *ged-en* således: $\mathbf{N} \& \mathbf{n}_b = \mathbf{N} \& \mathbf{N} \backslash \mathbf{an}$ $\mathbf{an}$, og for $\mathbf{an}$ (*geden*) gælder det samme som for *han*, man kan kun bruge bestemt form fordi den er kendt i den omtalte situation, nemlig fordi den er blevet nævnt tidligere i teksten.

⁵⁵⁾ Det sker dog ikke så sjældent at anaforiske nominatorer optræder uden at der har været benævnt tidligere i teksten, fx de understregede endelser i *A2/ Der kom en Soldat marscherende henad Landevejen: 3/Een, To! 4/Een, To! 5/ han havde sin tornister paa Ryggen og en Sabel ved siden, 6/ for han havde været i Krigen*. Entiteterne kan i disse og andre eksempler betragtes som kendte for de andre i den omtalte situation, enten fordi de er generiske (fx *Landeveien, Krigen*) eller fordi de står i et metonymisk forhold (fx *ryggen, siden*) til noget der er kendt i den omtalte situation (*soldaten*). Dette problem behandles mere indgående i § ??.

⁵⁶⁾ *Heksens forklæde* får da følgende analyse: $\mathbf{N} \& \mathbf{n}_b \& \mathbf{g} \& \mathbf{N} = [\mathbf{N} \& \mathbf{N} \backslash \mathbf{an}] \& \mathbf{g} \& \mathbf{N}$ $\mathbf{an} \& \mathbf{g} \& \mathbf{N} = [\mathbf{n} \parallel \mathbf{n}] \& \mathbf{g} \& \mathbf{n}$ $\mathbf{n} \& \mathbf{g} \& \mathbf{N} = [\mathbf{n} \& \mathbf{n} \backslash \mathbf{n}_g] \& \mathbf{N}$ $\mathbf{n}_g \& \mathbf{N} = [\mathbf{n} / \mathbf{N} \& \mathbf{N}]$ $\mathbf{n}$.

Indefinitte nominatorer optræder som objekter ikke som forudsatte, men som meddelelsen i sætningen efter definitionen: $\mathbf{in} = \mathbf{V}_n \backslash \mathbf{V}$, det der med en transitiv prædikator til venstre udgør en intransitiv prædikator. ^{* 57)}

Læg mærke til at indefinitte nominatorer som subjekt for lokative prædikatorer som regel ikke står på subjektpladsen, fordi de er meddelt information, men indgår i en særlig *der*-konstruktion: *Så var der kommet en betjent*. Dette *der* har følgende definition: **der** = $\mathbf{n/in}$, det der med en indefinit nominator til højre udgør en nominator. ^{* 58)}

9.1. Af definitte nominatorer findes der seks typer: *proprier*, fx Peter, *anaforske nominatorer*, fx han, denne, *kataforiske nominatorer*, fx han, den, *proksimale pronominer*, fx denne, dette, disse, *bestemthedsendelsen*, -en, et, -ne, *demonstrative pronominer*, fx den, de, og *genitivnominatorer*, fx heks-en-s, mit; de defineres hhv.: $\mathbf{n}$, $\mathbf{an} = \mathbf{n} \backslash \mathbf{n}$; $\mathbf{kn} = \mathbf{n/R}$; $\mathbf{n}_p = \mathbf{an/N}$; $\mathbf{n}_b = \mathbf{N} \backslash \mathbf{an}$; $\mathbf{n}_d = \mathbf{N} \backslash \mathbf{kn}$; $\mathbf{n}_a = \mathbf{kn/N}$; $\mathbf{n}_g = \mathbf{n/N}$. Den ubestemte artikel, en, et, noget, nogle, med definitionen: $\mathbf{n}_i = \mathbf{in/N}$ danner en indefinit nominator der som objekt kan optræde som sætningens meddelelse: $\mathbf{in} = \mathbf{V}_n \backslash \mathbf{V}$.

(viii.) I en benævnelse af et individ i den omtalte situation skal det ikke blot være en kategoriseret entitet, men denne entitet kan også være karakteriseret ved en attributiv attributor. I typesyntaksen defineres attributive attributorer således: $\mathbf{J} = \mathbf{N/N}$, dvs. 'den type der med en kategorisator til højre udgør en kategorisator', hvad enten de er bøjede, dvs. forbundet med komperatorer, eller ej, fx *en pæn Sabel*, *en afgørende betingelse for at komme nogen vegne med bilen*, *en passende blanding af luft og benzin*, *en eneste ged*, *det tomme svælg*, *de økonomiske argumenter*. Det betyder at de adjektiviske fleksiver der angiver kongruens med kategorisatoren i køn og tal har definitionen: $\mathbf{j} = \mathbf{J/J}$, det der gør en attributor til en atributor ^{* 59)}.

Den attributive attributor forudsætter i indefinitte nominaler en kategorisator til højre og kun indirekte, dvs. gennem en nominator, en nominator. Men i definitte nominaler bøjes adjektivet ikke i køn og tal, men i bestemthed: *et stor-t træ* :- *det stor-e træ*. Denne bestemthedsendelse angiver at individet er anaforsk kendt, men ikke proksimalt. Når heksen siger *det store træ* angiver hun både at det er større

⁵⁷Han mød-te en heks analyseres således: $\mathbf{n} \& \mathbf{V}_n \& \mathbf{f} \& \mathbf{n}_i \& \mathbf{N} = \mathbf{n} \& \mathbf{V}_n \& \mathbf{f} \& [\mathbf{in/N} \& \mathbf{N}]$ $\mathbf{n} \& \mathbf{V}_n \& \mathbf{f} \& \mathbf{in} = \mathbf{n} \& [\mathbf{V}_n \& (\mathbf{f} \& \mathbf{V}_n \backslash \mathbf{V})]$ $\mathbf{n} \& \mathbf{f} \& \mathbf{V} = [\mathbf{n} \& \mathbf{n} \backslash \mathbf{v}] \& \mathbf{V}$ $\mathbf{v} \& \mathbf{V} = [\mathbf{V} \backslash \mathbf{s} \& \mathbf{V}]$ $\mathbf{s}$

⁵⁸Der kommer en betjent analyseres således: $\mathbf{der} \& \mathbf{V} \& \mathbf{f} \& \mathbf{n}_i \& \mathbf{N} = \mathbf{der} \& \mathbf{V} \& \mathbf{f} \& [\mathbf{in/N} \& \mathbf{N}]$
 $\mathbf{der} \& \mathbf{V} \& \mathbf{f} \& \mathbf{in} = [\mathbf{n/in} \& (\mathbf{V} \& \mathbf{f}) \& \mathbf{in}]$ $\mathbf{n} \& \mathbf{V} \& \mathbf{f} = [\mathbf{n} \& (\mathbf{V} \& \mathbf{n}) \backslash \mathbf{v}]$ $\mathbf{V} \& \mathbf{v} = [\mathbf{V} \& \mathbf{V} \backslash \mathbf{s}]$ $\mathbf{s}$

⁵⁹Nominaler kvalificeret med attributorer analyseres: *en gammel heks*: $\mathbf{in} \& \mathbf{J} \& \mathbf{N} = \mathbf{in} \& [\mathbf{N/N} \& \mathbf{N}]$
 $\mathbf{in} \& \mathbf{N} = [\mathbf{n/N} \& \mathbf{N}]$ $\mathbf{n}$.

end de andre, og at træet hører til nogle træer som er kendt. Dette bekrives i typesyntaksen således at bestemthedsendelsen defineres således: $j_b = J J_{sp}$, bestemthedsendelsen gør en attributor til en specificerende attributor. Den specificerende attributor *store* defineres som det der gør en demonstrativ nominator til en proksimal nominator: $J_{sp} = n_d \backslash n_p$ ^{* 60)}.

Prædikative attributter beskrives ved de kopulative prædikatorer der gør attributter til prædikatorer: $V_N = V/J$, fx *hun var ækel*.

Attributorenes komparativendelser fungerer på den måde at de gør prædikative attributorer til transitive prædikatorer, således at de skal have en sammenligningsgenstand: *den ene hund var større end den anden*. Det forklares i typesyntaksen således: komparativ endelsen *-ere* defineres som det der gør en attributor til en komparativ attributor: $j_{komp} = J J_k$, og en komparativ attributor defineres som 'det der med præpositionen *end* til højre udgør en transitivt attributor': $j_k = J_n/p$. Og den transitive attributor defineres som 'det der med en nominator til højre udgør et attribut': $J_n = J/n$.

9.2. *Attributorer betegner egenskaber ved kategorier og defineres derfor $J = N/N$; endelserne for køn og tal viser blot kongruens med en kategori i samme køn og tal, og defineres: $j = J J$; bestemthedsendelsen angiver at individet er kendt og har attributtet i højere grad end andre individer af samme kategori: $j_b = J J_{sp}$, $J_{sp} = n_d \backslash n_p$; komparativ endelsen angiver at attributtet skifter til at være et transitivt attribut: $j_{komp} = J J_k$, $j_k = J_n/p$, $J_n = J/n$.*

(ix) Visse kategorisatorer kan komplementeres lige som prædikatorer, nemlig hvis de er afledninger af verber eller adjektiver. Komplementeringen sker i disse tilfælde altid ved præpositionelle objekter (se 25.2). Man får således ved afledning af prædikatorer og attributorer til kategorisatorer en slags komplementerbare kategorisatorer der tager præpositionelle objekter. Afledningen sker som beskrevet i 22.4 ved derivativerne ${}_v D_N$ og ${}_j D_N$, der defineres således: ${}_v D_N = V_x \backslash N_p$ og ${}_j D_N = J N_p$.

I typesyntaksen kan verbal- og adjektivsubstantiver defineres således: $N_p = N_n/p$, et verbal- eller adjektivsubstantiv er et element der med kontakt til en præposition til højre udgør en transitiv kategorisator N_n ; og en transitiv kategorisator defineres: $N_n = N/n$, det der med en nominator til højre udgør en kategorisator ^{* 61)}.

Verbalsubstantiver kan have komplement, hvad enten nominet er bestemt

⁶⁰ *den ækle heks* analyseres: $n_d \& J \& j_b \& N = n_d \& [J \& J J_{sp}] \& N$ $n_d \& J_{sp} \& N = [n_d \& n_d \backslash n_p] \& N$
 $n_p \& N = [an/N \& N]$ *an*.

⁶¹ Nominalet *udvidelse af havnen* analyseres således: $V_n \& {}_v D_N \& p \& N \& n = [V_n \& V_x \backslash N_p] \& p \& N \& n$
 $N_p \& p \& N \& n = [N_n/p \& p] \& N \& n$ $N_n \& N \& n = N_n \& [n/n \& n]$ $N_n \& n = N/n \& n$ N

eller ubestemt form, fx en afgørende betingelse for at komme nogen vegne med bilen, en passende blanding af luft og benzin, mulighederne for omgåelse af frihandelsaftalerne gennem tekniske handelshindringer.

9.4. *Nominaler der er afledt af verbale eller adjektivale konceptorer ($\mathbf{D}_N = V_x \setminus N_p$ og $\mathbf{D}_N = J \setminus N_p$), kan have præpositionelle komplementer til disse konceptorer efter definitionerne: $N_p = N_n/p$; $N_n = N/n$.*

(x) Kataforiske nominatorer kræver et relationelt adverbial til højre for at udgøre en nominator, efter definitionen $\mathbf{kn} = \mathbf{n}/\mathbf{R}$. Disse relationelle adverbialer kan udgøres af præpositionsforbindelser, som fx *dyrene i skoven, fiskene i vandet*, eller af en relativsætning *det træ, der stod ved siden af dem, et sværd som han havde med*.

Når ordet *der* indleder ledsætninger, er det afhængigt af den foregående kataforiske nominator, men det optræder også altid som subjekt, og må derfor defineres: $\mathbf{n}_{der} = \mathbf{kn} \setminus \mathbf{n}_R$, ordet *der* udgør med en kataforisk nominator til venstre et relativt subjektpronomen; og subjektpronomet defineres $\mathbf{n}_R = \mathbf{u}_R/f$, det der med en finitor til højre udgør en ledsætningsverifikator; og ledsætningsverifikator defineres: $\mathbf{u}_R = \mathbf{n}/V$, det der med en prædikator til højre udgør en nominator^{* 62)}.

(xi) Ordet *som* optræder ligesom *der* i kontakt med en kataforisk nominator til højre, men i modsætning til *der* optræder denne konjunktion som objekt for et transitivt verbum i ledsætningen. Ordet *som* defineres derfor således: $\mathbf{c}_{som} = \mathbf{kn} \setminus \mathbf{c}_o$, *som* udgør med en kataforisk nominator til venstre et relativt objektpronomen, det relative objektpronomen defineres: $\mathbf{c}_o = \mathbf{u}_o/v$, det der med en verifikator til højre udgør en ledsætningsverifikator, der defineres $\mathbf{u}_o = \mathbf{n}/V_n$, det der med en transitiv prædikator til højre udgør en nominator^{* 63)}.

Når *som* optræder som subjekt, må det defineres lige som *der*, fx C1/: *forskellige strofer i den "Ældre Edda", som endnu er bevaret*. Der er også et problem med analysen af relativsætninger uden repræsentation af fællesleddet i ledsætningen, fx B27/ *af dem du har givet mig*, men det vil ikke blive diskuteret her.

9.5. *Relativsætninger der er relationsadverbialer til kataforiske nominatorer, kan indledes med der (eller som) som subjekt eller med som (eller ingenting) som objekt efter følgende definitioner: $\mathbf{n}_{der} = \mathbf{kn} \setminus \mathbf{n}_R$, $\mathbf{n}_R = \mathbf{u}_R/f$, $\mathbf{u}_R =$*

⁶²Nominalet *den soldat der kommer* analyseres: $\mathbf{n}_d \& \mathbf{N} \& \mathbf{c}_{der} \& \mathbf{V} \& \mathbf{f} = [\mathbf{kn}/\mathbf{N} \& \mathbf{N}] \& \mathbf{c}_{der} \& \mathbf{V} \& \mathbf{f}$
 $\mathbf{kn} \& \mathbf{c}_{der} \& \mathbf{V} \& \mathbf{f} = \mathbf{kn} \& \mathbf{kn} \setminus \mathbf{n}_R \& \mathbf{V} \& \mathbf{f}$ $\mathbf{n}_R \& \mathbf{V} \& \mathbf{f} = \mathbf{u}_R/f \& \mathbf{V} \& \mathbf{f}$ $\mathbf{u}_R \& \mathbf{V} = \mathbf{n}/V \& \mathbf{V}$ $\mathbf{n}$.

⁶³*det sværd som han havde* analyseres: $\mathbf{n}_d \& \mathbf{N} \& \mathbf{c}_{som} \& \mathbf{n} \& \mathbf{V}_n \& \mathbf{f} = [\mathbf{kn}/\mathbf{N} \& \mathbf{N}] \& \mathbf{c}_{som} \& [\mathbf{n} \& \mathbf{V}_n \& \mathbf{n} \setminus \mathbf{v}]$
 $\mathbf{kn} \& \mathbf{c}_{som} \& \mathbf{V}_n \& \mathbf{v} = [\mathbf{kn} \& \mathbf{kn} \setminus \mathbf{c}_o] \& \mathbf{V}_n \& \mathbf{v}$ $\mathbf{c}_o \& \mathbf{V}_n \& \mathbf{v} = [\mathbf{u}_o/v \& \mathbf{V}_n] \& \mathbf{v}$ $\mathbf{u}_o \& \mathbf{V}_n = [\mathbf{n}/V_n \& \mathbf{V}_n]$ $\mathbf{n}$

$$n/V, c_{som} = kn \backslash c_o, c_o = u_o/v, u_o = n/V_n.$$

(x) I en sætning som *Løver har meget skarpe territoriegrænser* optræder der slet ikke nogen nominatorer; der er to kategorisatorer, men der er ikke nogen nominatorer til at relatere dem til den omtalte situation. Sætningen beskriver da heller ikke en omtalt situation relateret til kommunikationssituationen, men er generisk, dvs. beskriver arten 'løve', eller hvordan man skal forstå det der afbildes med ordet *løve*. Generiske sætninger kan ikke beskrives med den typegrammatik som er opstillet indtil nu, og der må derfor opstilles nye typedefinitioner der tillader en analyse.

Man kan lægge mærke til at generiske sætninger kan have subjektet i nogen form flertal, men ikke nogen form ental; man kan ikke sige: **Løve har meget skarpe territoriegrænser*. Den generiske betydning er således defineret ved flertalsendelsen på følgende måde: $D_n = N \backslash N_G$, 'den nominale flertalsendelse er et derivativ der gør en kategorisator til en generisk kategorisator'. En generisk kategorisator defineres dernæst: $N_G = V_G/V$, 'det der med en prædikator til højre udgør en generisk prædikator', og en generisk prædikator defineres: $V_G = s_G/f$, 'det der med en finitor til højre udgør en generisk sætning'⁶⁴). Man kan se at flertalsendelserne dels er derivativer der gør kategorisatorer generiske D_n , dels er endelser der betegner flertal n_t .

Subjekt i en generisk sætning kan også være et indefinit nominal, fx *Y13/En han i sin bedste alder er et imponerende syn*. Derfor må den ubestemte artikel også defineres i relation til en generisk sætning på følgende måde: $n_i = N_G/N$, 'en ubestemt artikel udgør med en kategorisator til højre en generisk kategorisator'. Man kan også finde generiske sætninger med subjekt i bestemt form, fx *Y8/Løven, 9/der kaldes dyrens konge, var en gang almindelig i Afrika, Asien og dele af Europa. 10/Nu findes den udelukkende i Afrika*. Den anaforiske nominator *den* i 10/ har generisk betydning, men definerer ikke selv denne betydning; formen henviser blot til *løven* i 8/. Her har den bestemte form også generisk betydning, men igen er det blot anaforisk henvisning til tekstens overskrift, som er: *Y3/ LØVE*. Definitte nominatorer kan således ikke i sig selv definere generisk betydning.

Generiske kategorisatorer kan også udgøre objekter for transitive verber i ikke-generiske sætninger. Verbet *bygge* defineres normalt som et transitivt verbum: $V_n = V/n$, fx *han byggede huset*. Men man kan også finde eksempler som *Han byggede huse*, hvor der ikke er nogen individuelle (og senere udpegelige huse), og hvor processen er tilstandsaspekt i modsætning til overgangsaspekt (§31). Sådanne

⁶⁴Den generiske sætning, *løver har territoriegrænser* analyseres således: $N \& D_n \& V_n \& f \& N \& n_t = [N \& N \backslash N_G] \& V_n \& f \& [N \& N \backslash N] \quad N_G \& V_n \& f \& N = N_G \& [V/N(\& f) \& N] \quad N_G \& V \& f = [V_G/V \& V] \& f \quad V_G \& f = [s_G/f \& f] \quad s_G$.

konstruktioner må forklares ved at verbet *bygge* i første tilfælde optræder som et transitivt verbum (type i.a.) og i andet tilfælde som en tryktabsforbindelse (type v.a.). Reglerne i den generiske grammatik kan opstilles således:

9.6 Generisk grammatik

s_G (udefineret), en generisk sætning, *løver lever i flokke*

$D_n = N \setminus N_G$ flertalendelsen (*løve*)-r

$n_i = N_G / N$ den ubestemte artikel *en* (*løve*)

$N_G = V_G / V$, generisk kategorisator, *løver*, *pneumokokker*

$V_G = s_G / f$, generisk prædikator *løver lev(-er) i flokke*

§ 10. Typesyntaktisk oversigt

I paragrafferne 7-9 er der fremstillet en temmelig omfattende grammatik i meget kompakt form. I denne paragraf skal jeg prøve at give en oversigt over hele syntaksen. Syntaks er defineret som læren om sætningens propositionelle funktion, dvs. en beskrivelse af hvorledes den ene ved at kombinere morfemer og ord til sætninger 1. fastlægger udsagnets realitetsstatus og anskuelsesform, 2. angiver processens type og 3. udpeger de entitetsindivider fra den omtalte situation som skal omtales i udsagnet. Disse tre delfunktioner af kombinationen af morfemer beskrives i syntaksen i hhv. realitets- og anskuelsessystemet, prædikatorsystemet og entitetssystemet. Realitets- og anskuelsessystemet er samtidig det der forbinder de to andre systemer. Realitetssystemet består af reglerne fra 24.7, som gentages her:

10.2. Basis i en typesyntaks

fork.	definition	type
s	REALITETSSYSTEMET	sætning: <i>hun ville være kommet</i>
n	NOMINATORSYSTEMET	nominator: <i>den udvidelse af havnen som var påtænkt i Århus</i>
v	$V s$	verifikator: <i>(hun) sov-er, sov-er (hun)?</i>
f	$n v$	finitor: <i>hun (sov)-er, (sov)-er hun?</i>
V	PRÆDIKATORSYSTEMET	intransitiv prædikator: <i>se noget, se på noget, se noget ske ...</i>

$x|y$ læses som 'den type der sammen med x udgør et y ' (bemærk at resultanden altid står til højre). $x|y$ læses som 'den type der sammen med et x til venstre udgør et y ', x/y læses som 'den type der sammen med et y til højre udgør et x '.

De tre systemer er defineret ved deres endelige resultand, nominatorsystemet har nominatoren **n** som sin endelige resultand, prædikatorsystemet har prædikatoren **V**, og verifikatorsystemet **s**. Jeg skal her give en kort oversigt over de tre systemer.

Nominatorsystemet beskriver hvilke led der kombineres til et nominal der

optræder som en nominator **n** i sætningen, dvs. således at alle syntagmets ord tilsammen benævner en entitet i den omtalte situation. Det ord der indeholder nominatoren, udgør kernen i nominalet, uafhængigt af om det som endelse er en del af et ord, eller som pronomen eller proprium udgør et selvstændigt ord.

I en nominalhelhed kommer delene i følgende i rækkefølge: **q n J N k R t**, hvor **q** er notationen for kvantorer som *alle*, *hele* (som ikke har været omtalt tidligere), **n** er det ord som indeholder nominatoren, af hvad type den end er, **J** er attributorer, **N** kategorisatorer (uden nominatorer, dvs. nøgen form), **k** er komplementet til verbal- eller adjektivsubstantiver, **R** er relationeringen af nominatoren, og **t** er tilføjelsespladsen, hvor relationelle adverbier kan stå (notationen angiver således i nominalskemaet ikke helt det samme som i typegrammatikken, men beslægtede fænomener).

10.3. Nominalsyntagmer

q \ n / (J \ N / k) / R / t

Nominatorordet (**n**) er det eneste der er obligatorisk; alle de andre led er direkte eller indirekte afhængige af tilstedeværelsen af nominatoren. Dette markeres således at afhængige led til venstre for nominatoren noteres med *led*, mens afhængige led til højre noteres */led*.

På **k**-pladsen kan der kun stå komplementer til nominaler der er afledt af verbale og adjektivale konceptorer efter reglerne i 27.4: $\mathbf{vD_N} = \mathbf{V_x \backslash N_p}$ og $\mathbf{jD_N} = \mathbf{J \backslash N_p}$ og $\mathbf{N_p} = \mathbf{N_n / p}$; $\mathbf{N_n} = \mathbf{N / n}$. Det er eksempler som: *G1/ ...dybtgående integration i EF ...*, *2/ ... tilslutning til integrationsplanerne ...* *P8/ ... en højtidelig forsikring om ubrødeligt at ville holde grundloven*, *10/ statens ydelse til kongen*.

På **R**-pladsen står der kun relationsadverbialer og relativsætninger efter reglerne 9.1 og 9.5: $\mathbf{kn} = \mathbf{n / R}$, $\mathbf{n_{der}} = \mathbf{kn \backslash n_R}$, $\mathbf{n_R} = \mathbf{u_R / f}$, $\mathbf{u_R} = \mathbf{n / V}$, $\mathbf{c_{som}} = \mathbf{kn \backslash c_o}$, $\mathbf{c_o} = \mathbf{u_o / v}$, $\mathbf{u_o} = \mathbf{n / V_n}$. Det er eksempler som *A19/ det træ der stod ved siden af dem*, *B2/ ... en have, som han og hans disciple gik ind i*, *8/ alt, hvad der skulle ske med ham*, *25/ ... de ord, han havde sagt ...* *28 et sværd, som han havde med ...*

På **t**-pladsen står der appositioner og også relationsadverbialer og relativsætninger efter reglerne i 9.5, men her dem der er parentetiske, dvs. som ikke er underforstået af en kataforisk nominator, fx *B4/ Judas, som forrådte ham*, ..., *8/ Jesus, som vidste alt, hvad der skulle ske med ham*.

Strukturen i et nominal kan beskrives således:

10.4. Nominalskema

udvidet benævnelse						
kategoriseret benævnelse			tilføjelse			
bestemmelse	/kvalificeret kategorisering			relationering		
attribut		kategorisering				
q\	n	J\	N	k	R	t
	en	rigtig	soldat			
	landevejen					
	han					
	sin		tornyster			
hele	den	ødelagte lille	by		derovre	med dens sønderskudte huse
	det		træ		der stod ved siden af dem	
	dem				du har givet mig	
	Niflheim					tågeverdenen
			ødelæggelse	af Iraks våben		
alle	de	påtænkte	udvidelser	af havnen	som var vedtaget	i Århus
kvant	nominator	kvalifikator	kategorisator	komplement	eksplikation	adjunkt

Dette skema er opstillet i lighed med, men med flere forskelle fra, Diderichsens skema over genstandshelheder ^{*65)}. Diderichsens skema ser således ud:

10.5. Diderichsens skema over genstandshelheder

forbinder -f.	Bestemmer -f.	Beskriver -f.	Kernefelt	Adv. -f.	Tungtleds -f.
<i>men fra</i>	<i>hele den</i>	<i>ødelagte</i>	<i>lille By</i>	<i>derovre</i>	<i>med dens sønderskudte Huse</i>
<i>for</i>	<i>dem</i>	-	<i>alle</i>	<i>paa engang</i>	<i>store og smaa</i>
<i>end hos</i>	<i>selve Landets</i>	<i>elskede</i>	<i>Konge</i>	-	-
<i>til</i>	<i>den</i>		<i>ældste</i>	<i>af Drengene</i>	<i>som lige var blevet Student</i>
<i>blandt</i>	<i>alle Sognets</i>	-	<i>helt unge</i>	-	-

⁶⁵⁾Diderichsen, Paul, 1946: *Elementær dansk Grammatik*, København: Gyldendal, side 222.

I nominalskemaet har jeg inddelt bestemmerfeltet i kvantorfeltet og nominatorpladsen, og jeg har udeladt forbinderfeltet (selv om der kan være grunde til at medtage den). Disse forskelle er rent redaktionelle. Men der er også substantielle forskelle; det nødvendige led, det som skal være fyldt ud hvis der skal være tale om et nominalsyntagme, er i nominalskemaet nominatorpladsen, mens det hos Diderichsen er kernefeltet med nominet ligegyldigt om det er bestemt form eller ej. Det er et semantisk synspunkt at kernen i den genstandshelhed må være en kategorisator der kategoriserer en entitet, mens det er et kommunikativt synspunkt at kernen må være en nominator der benævner et individ i begivenheden. Man ser at reglerne for udfyldning af mit skema udelukker dobbelt bestemthed og adjektivisk kvalificering af substantiver i bestemt form, hvad Diderichsens skema som skema ikke gør ^{*66}).

På tilføjelsespladsen står alle de parentetiske led, dvs. de led som ikke er nødvendige for fuldendelsen eller færdiggørelsen af nominalet, dvs. at der står parentetiske led, herunder parentetiske relativsætninger, fx *Judas, som forråbte ham*, appositioner, fx *Muspelheim, den lyse flammende himmelegn*; parentetiske adverbialer: *hele den ødelagte lille by derovre med dens sønderskudte huse*, *Jesus fra Nazareth*; *Simon Peter*; *Kirsten Thorup*.

Prædikatorsystemet er defineret som systemet af typer der som endelig resultat har en prædikator V. Jeg har i § 7 beskrevet 12 forskellige typer af verber der på forskellige måder komplementeres med, forbindes med og inkorporerer andet materiale så de udgør en prædikator. Typerne var ordnet efter om de var kausative (b-typerne) eller ej (a-typerne) i i seks forskellige komplementeringstyper:

(i.) intransitiver, *ske, sove, brænde*, (i.a) transitive, *have, møde, kende*, (i.b) kausativt transitive, *give ngn ngt*, (ii.a) præpositionelle, *deltage i, lede efter, resultere i*, (ii.b) kausativt præpositionelle, *værge nogen mod noget, fortælle noget til nogen*, (iii.a) lokative, *komme hjem, falde til jorden*, (iii.b) kausativt lokative, *sende nogen hjem, tage noget fra nogen*, (iv.a) uægte sammensatte, *springe ud, slå til, stå i lære, blive til grin*, (iv.b) kausativt uægte sammensatte, *holde nogen oppe, leve op til noget*, (v.a) kopulative, *blive bager, være ækel*, (v.b) kausativt kopulative, *kalde nogen noget, gøre nogen glad*, (vi.a) tryktabsforbindelser med præposition, og (vi.b) kausative tryktabsprædikatorer med præposition, *sætte nogen i lære, gøre nogen til borgmester*. Endelig findes der de kausative dobbeltverbumbeskonstruktioner, nemlig (i.c) akkusativ med infinitiv efter sanseverber, *se noget ske*, og (i.d) akkusativ med *at*-infinitiv efter bydeverber, *forbyde nogen at gøre noget*.

⁶⁶Eksempler som *den store Peter* og *arme mig* må forklares således at propriet og pronominet får betydning som en kategorisator (et appellativ) fordi de står på N-pladsen; meningen er at der er flere 'Petre', og at det er en tilstand at 'være mig'.

Man kan nu se at grupperne (i) og (ii) har trykstærke verber, mens resten, (iii), (iv), (v) og (vi) har tryktabsforbindelser. Passiv findes i (i.a), (ii.a) og alle b-typerne, men ikke i resten. Det hele kan opstilles i et skema således:

10.6. De 12 former for komplementering af prædikatorer

	Type (a)	eksempel	kausativ (b og c)	eksempel
(i)	$V_n = V/n$ $V_v = V/N^v$	transitive: <i>have ngt, kende ngn, møde ngn, se noget, begynde, prøve</i>	$V_{nn} = V_n/n$ $V_2 = h/n$ $V_{nv} = V_v/n$	ditransitive: <i>give, fortælle, fratage se ngt ske forbyde ngn at gøre ngt, kalde ngn ngt</i>
(ii)	$V_p = V_n/p$	præpositionelle: <i>deltage i ngt, se på ngt</i>	$V_{np} = V_p/n$	<i>værge ngn mod ngt, fortælle ngt til ngn</i>
(iii)	$V_R = V/R$	lokative: <i>komme hjem, falde til jorden, være i Paris</i>	$V_{nR} = V_R/n$	<i>sende ngn hjem, tage ngt fra ngn</i>
(iv)	$V_b = V/b$ $V_p = V/p$	uægte sammensætninger: <i>være oppe, springe ud, slå til</i>	$V_{nd} = V_d/n$ $V_{dp} = V_p/d$	<i>holde ngn oppe leve op til ngt, se ned på ngt</i>
(v)	$V_N = V/N$ $= V/J$ $V_N = V/N$	kopulativer: <i>være bager, være ækel</i> tryktabsforb.: <i>spille fløjte</i>	$V_{nN} = V_N/n$ $V_{Np} = V_p/N$	<i>gøre nogen vrede tage hensyn til</i>
(vi)	$V_{pN} = V_d/N$	prp.trk.tab.: <i>stå i lære, blive til grin</i>	$V_{npN} = V_{pN}/n$	<i>sætte ngn i lære, gøre ngn til noget</i>

Verifikatorsystemet udgøres af de typer der som resultand har **s** og **v**. Det er de to regler om verifikatoren og finitoren, som indtil nu har været formuleret således: $v = V|s$ og $f = n|v$, og desuden alle de regler om hjælpeverber og adverbier der som resultander har **v** og **f**.

Reglen om at finitoren er det der med nominator til højre eller til venstre udgør en verifikator, er en simplificering som jeg har indført midlertidigt af hensyn til fremstillingen. I virkeligheden signalerer de forskellige rækkefølger af **n** og **v** i forbindelse med leddet på sætningens førsteplads, hver sin realitetsstatus. Sætningens første plads kaldes **F** (for *fundamentet*), og den signalerer både sætningens forankring til den omtalte situation, og udsagnets realitetsstatus og anskuelserform.

På **F**-pladsen kan der stå alle typer af led: et adverbial, et nominal enten som subjekt eller objekt, det finitte verbum, et infinit verbum eller en imperativ. Dette syntaktiske led er således defineret både ved dets materiale og ved dets position, og det kan indarbejdes i typegrammatikken på følgende måde.

Et nominal i fundamentet som subjekt, defineres: $F_n = v/f$, det der med en finitor til højre udgør en verifikator. I den simple sætning *han mødte hende* (6.5) er verifikatoren resultatet af applikation af finitoren på det frontstillede subjekt, og

ikke omvendt som det blev beskrevet i note 25^{*67)}.

Et nominal i fundamentet som objekt defineres $F_o = V/V_n$ ^{*68)}. Læg mærke til at det med disse to definitioner er muligt at definere finitoren som det der med et nominal til højre udgør en verifikator, altså $f = v/n$, således at man ikke får en definition med valgfrihed mellem højre- og ventreapplikation.

Når finitoren er blevet defineret som det der med en nominator til højre udgør en verifikator, kan man definere finitorer i ledsætninger som det der med en nominator til venstre udgør en ledsætningsverifikator (v_u): $f = n \backslash v_u$. En ledsætningsverifikator er en verifikator som ikke bidrager til sætningens realitetsstatus, på samme måde som ledsætningsadverbialer ikke bidrager til sætningens realitetsstatus. Denne ledsætningsverifikator defineres dernæst således: $v_u = V \backslash s_u$, det der med en prædikator til venstre udgør en ledsætning (s_u)^{*69)}.

Et frit relationsadverbial i fundamentet, fx *Nu kommer jeg*, defineres: $F_R = v/v$, og et valent relationsadverbial på F , fx *Her bor jeg*, defineres $F_{VR} = V/V_R$ ^{*70)}.

Læg her mærke til at de to sætninger bruger to forskellige definitioner af verifikatoren, *Nu kommer jeg* analyseres med $v = s/V$, mens *Her bor jeg* analyseres med $v = V \backslash s$. Igen er der i virkeligheden ikke nogen regel med valgfrihed mellem højre- og venstre applikation. De to rækkefølger har to forskellige betydninger som også afspejles i sætningernes trykfordeling; med upåfaldende tryk lyder sætningerne: *Nu kommer jeg* og *Her bor jeg*. Forskellen er en forskel i fokusering; i den første fokuserer afsenderen på prædikatoren *kommer*, mens fokus i den anden både falder på *Her* og på *jeg*, således at det naturligt underforstås 'andre bor andre steder'. Dette vil jeg kalde modsætningstryk (se §??). Dette bygges nu ind i typegrammatikken på følgende måde: $v = s/V$ er den normale regel, og $v = V \backslash s!$, angiver så sætninger med modsætningsfokus.

I *ja-nej*-spørgsmål, fx *Sover du?* vil de allerede angivne definitioner give en analyse med $v = V \backslash s!$, og dermed er det angivet at det er sætningens realitetsstatus

⁶⁷Sætningen *Han mødte hende* får således den endelige analyse: $F_n \& V_n \& f \& n = F_n \& [V/n(\&f) \& n]$
 $F_n \& V \& f = [v/f(\&V) \& f]$ $v \& V = [s/V \& V]$ s . Denne ændring vil gælde alle de sætninger med frontstillet subjekt som er analyseret i noterne. Men det ændrer ikke på det der har været eksemplificeret i analysen.

⁶⁸Sætningen *Ham kender jeg* får analysen: $F_o \& V_n \& f \& n = F_o \& V_n \& [v/n \& n]$ $F_o \& n \& v =$
 $[V/V_n \& V_n] \& v$ $V \& v = [V \& V \backslash s!]$ $s!$.

⁶⁹...at hun sov analyseres således: $c_n \& n \& V \& f = c_n \& [n \& (V \& n) \backslash v_u]$ $c_n \& V \& v_u = c_n \& [V \& V \backslash s_u]$
 $c_n \& s_u = [n/s_u \& s_u]$ n .

⁷⁰*Nu kommer jeg* analyseres således: $F_R \& V \& f \& n = F_R \& V \& [v/n \& n]$ $F_R \& V \& v = [v/v(\&V) \& v]$
 $v \& V = [V \backslash s \& V]$ s , og *Her bor jeg* med et valent relationsadverbial på fundamentpladsen analyseres: $F_{VR} \& V_R \& f \& n = [V/V_R \& V_R] \& [v/n \& n]$ $V \& v = [V \& V \backslash s]$ s .

der er fokuseret på ^{*71)}.

Realitets- og anskuelssystemet omfatter, foruden basisreglerne, reglerne for hjælpeverber, der modulerer anskuelserformen og reglerne for adverbialer som modulerer både realiteten og anskuelserformen, som det beskrives i næste kapitel. Verifikatorsystemet i syntaksen ser efter disse revisioner af definitionerne af **f**, **v** og **F_n**, **F_R**, **F_o** således ud:

10.7. Verifikatorsystemet

v = **s/V**, normal verifikator: *hun_(se)_r*

v = **V\s!** verifikator med modsætningsfokus: (*Her bo*)-*r_jeg*.

v_u = **V\s_u** verifikator i ledsætning (og in finit form) (*at han_(kom)_er*

f = **v/n** finitor (finit verbal endelse): (*hun sov*)-*er*

f = **n\v_u** finitor (finit verbalendelse) i ledsætning (*at hun sov*)-*er*

Fundamentet:

F_n = **v/f** subjekt i fundament, *han (sov)*

F_R = **f/f** frit led i *F nu (kommer jeg)*

F_o = **V/V_n** objekt i *F, ham (kender jeg)*

F_{VR} = **V/V_R**, valent relationsadv i *F, her (bor jeg)*

Hjælpeverber:

h = **f/f** hjælpeverb, *vil, hav(de)*

w = **f\!** infinitor, *-e, et, ende*

Adverbialer:

R = **v/v** relationelt adv, *her, nu, på fredag*

p = **R/n** præposition, *på, i, af*

y = **f\!** ytringsadverbial, (*sover*) *heldigvis*

o = **f\!** operatoradv. (*sover*) *ikke, altid,*

a = **n\!** adverbial i ledsætninger, *ikke (sover)*

d = **p/p** adverbialpartikel, *op, oppe, hen, henne*

Den definitoriske skelnen mellem helsætninger og ledsætninger, og mellem helsætningsverifikatorer og ledsætningsverifikatorer giver mulighed for en præcision af definitionerne på de nominaliserende og de adverbialiserende konjunktioner, som hidtil er defineret: **c_n** = **n/s** og **c_R** = **R/s**. Disse definitioner kan nu ændres til

10.8. konjunktioner

c_n = **n/s_n** nominaliserende konjunktion: *at (hun sov)*

c_R = **R/s_n**, adverbialiserende konjunktion: *hvis (hun kom)*

Hele syntaksen kan sammefattes i følgende skema hvor jeg for oversigtens skyld opstillet typedefinitionerne efter deres grad, og om de bidrager til benævnelse af entiteter, eller til udsagn om begivenheder. :

⁷¹*Sover du?* analyseres: **V&f&n** = **V&[v/n&n]** **V&v** = **V&V\s!** **s!**

10.10. Typesyntaktisk oversigt

$x|y$ læses som 'den type der sammen med x udgør et y ' (bemærk at betegnelsen for resultanden altid står til højre). x/y læses som 'den type der sammen med et x til venstre udgør et y ', x/y læses som 'den type der sammen med et y til højre udgør et x '. Morfemer af 1° er morfemer der har en resultand af 0°, morfemer af 2° har en resultand af 1° osv.

	udsagn	benævnelser
0	s sætning; s_G generisk sætning, s! modfokus V prædikator	n nominator <i>Jesus, Peter, jeg, du</i> , N kategorisator
1°	v = s/V , V\s! verifikator, <i>hun_(se)_r</i> v_u = V\s_u verifikator i ledsætning <i>at hun_(se)_r</i> F_o = V/V_n objekt i F, <i>ham kender jeg</i> F_{VR} = V/V_R , valent relationsadv i F, <i>her bor jeg</i> F_v = s?/v finit vb i F: <i>Sover hun?</i> V_n = V/n transitiv prædikator, <i>mød-te, er (id)</i> V_R = V/R relationel prædikator <i>stå, komme</i> V_d = V/d = V/p uægte smt prædikator, <i>stå op</i> V_N = V/N , V/J kopulativ, <i>er bager, spille_føjte</i> M = V V mådesadverbial, <i>roligt</i> V_v = V/N^v aspektverber <i>begynde (at gå)</i>	an = n\N anaforisk nominator, <i>han, de</i> kn = n/R , kataforisk nominator, <i>den mand her</i> in = V_n/V , indefinit nominator, <i>(han mødte) en heks</i> a = n\N adverbial i ledsætninger, <i>ikke (sover)</i> n_g = n/N , kn/N nominator i genitiv, <i>han-s - (hat)</i> N_n = N/n kategorisator med p-obj, <i>udvidelse_af</i> J = N/N attr. attributor, <i>(en) ækel (heks)</i> D_n = N\N flertals endelser: <i>-e, -(e)r</i> c_n = n/s_u nominaliserende konjunktioner, <i>at, om</i> D_n = N^v/V at-infinitiv <i>at leve</i> u_R = n/V rel. pron. som subjekt, <i>der (kommer)</i> u_o = n/V_n rel. pron. som obj. <i>som (vi så)</i>
2°	f = v/n , n\N_v finit verbalendelse i <i>hs</i> og <i>ls</i> F_n = v/f subjekt i fundament, <i>han sov</i> F_R = v/v frit led i F <i>nu kommer jeg</i> R = v v relationelt adv, <i>her, nu, på fredag</i> p = R/n præposition, <i>på, i, af</i> D_v = V_n/V passivendelsen, <i>-s</i> V_{nn} = V_n/n ditrans præd, <i>give ngn ngt, kalde</i> V_{nR} = V_R/n , lok.trans.vb, <i>stille, sende, vælte</i> V_p = V_n/p præpositionel prædikator, <i>stol-(e på)</i> V_{nnv} = V_v/n bydeverber, <i>forbyde</i> V_{nd} = V_d/n uægte sam.sætning, <i>sig ngt (op)</i> , V_{pN} = V_N/p præp trykta bsrod, <i>være til grin</i> g_b = M/M adverbialgradering, <i>meget, særlig</i>	n_i = in/N , ubestemt artikel, <i>en, nogle, noget</i> n_p = an/N proksimal nominator, <i>denne, dette, disse</i> n_b = N\an = N\kn bestemt hedsender, <i>-en, -et, -ne</i> n_d = kn/N deiktisk nominator, <i>den, de</i> , g = n\N_g genitivsendelsen, <i>-s</i> j = J/J , adj. kongruens flektiv: <i>(stor) -t, -e</i> J_n = J/n trans. attributor, <i>større_end</i> N_p = N_n/p præp. kat., <i>udvidelse_af, mulighed_for</i> c_{at} = D_n/w infinitivsmærke: <i>at []</i> c_o = u_o/v_n relativt objektpronomem: <i>den som</i> n_R = u_R/f relativt subjektpronomem <i>den der</i>
3°	y = f f ytringsadverbial, <i>(sover) heldigvis</i> o = f f operatoradv. <i>(sover) ikke, altid</i> , h = f f hjælpeverb, <i>vil, hav(de)</i> w = f f infinitor, <i>-e, et, ende</i> d = p/p adverbpartikel, <i>op, oppe, hen, henne</i> V_{dp} = V_p/d dobbt uægt smst, <i>leve op til ngt</i> V_{Np} = V_p/N trktab: <i>tage hensyn til</i> V_{np} = V_p/n trans.prep.verb, <i>værge ngn mod ng</i>	J_{sp} = n_d\n_p specificerende adjektiv, <i>(det) stor-e (træ)</i> J_k = J_n/p komparativadjektiv, <i>bredere</i> g_j = J/J attributoradverbial, <i>meget</i> c_R = R/s_n adverbialiserende konj, <i>hvis, fordi, da</i> D_N = V_x\N_p , = J\N_p nom.afl. <i>-else, -ning, -hed</i> n_{der} = kn\N_R ordet <i>der</i> som relativpartikel c_{som} = kn\c_o ordet <i>som</i> som relativkonjunktion in = N_G/N ubestemt artikel som generalisator D_n = N\N_G flertalsendelse som generalisator N_G = V_G/V generisk kategorisator V_G = s_G/f generisk prædikator
4°	V2 = h/n sanseverber <i>se, høre, mærke (ngt ske)</i>	j_b = J\J_{sp} adjektivets bestemthedsendelse, <i>-e</i> j_{komp} = J\J_{komp} komparativendelsen <i>-ere</i>

§ 11. Ordstilling

I denne samling af regler er der ved de højre og venstrevendte regler egentlig givet en beskrivelse af ordenes rækkefølge. Dette er jo imidlertid ganske uoverskueligt, og rækkefølgerreglerne vil jeg her derfor fremstille ved et skema over rækkefølgen af leddene. Sætningen kan bestå af maksimalt 7 forskellige led med fast rækkefølge, de benævnes: **F**, **v**, **n**, **o**, **w**, **k** og **t**.

F, forankringspladsen, hvor sætningens udsagn forankres til den omtalte situation eller til kommunikationssituationen. **F** er pladsen for sætningens første led; her kan der stå alle typer af led: et adverbial, et nominal enten som subjekt eller objekt, det finitte verbum, et infinit verbum eller en imperativ. (NB: sideordningskonjunktionerne *og*, *eller*, *men*, *for* og *thi* kan stå til venstre for **F**, men de indgår ikke som led i sætningen, da de ikke er syntaktisk definerede, se § 5.)

v er pladsen til det ord hvori finitoren indgår (det finitte verbal). På denne plads kan der kun stå dette ene ord.

n er en plads (som ikke nødvendigvis er udfyldt) til hele det nominal hvori subjekt-nominatoren indgår.

Til venstre for **n**-pladsen kan der være en ekstra plads til underordningskonjunktioner: (**c** \ **n**). Underordningskonjunktioner står altid lige før subjektet i en ledsætning og signalerer derved at den ikke har realitetsstatus, men kun er led i en anden sætning med realitetsstatus (se 8.2 og 9.5). Dette fremgår af skemaet ved at **v**- og **o**-pladserne i ledsætninger ikke kan udfyldes fordi **v**-pladsen er til venstre for **c** og fordi **o**-pladsen er topologisk afhængig af **v**.

/o er en plads til operatoradverbialer, ytringsadverbialer og relationsadverbialer; pladsen kan kun udfyldes hvis **v**-pladsen er udfyldt. Leddene **F v n o** udgør sætningens handlings- og realitetsfelt, hvori det angives hvilken handling den ene udfører i forhold til de andre ved at ytre sætningen, og hvilken realitetsstatus sætningen har, dvs. om den er et spørgsmål, et påbud eller en påstand, og om det er en helsætning med realitetsstatus eller en ledsætning uden.

De verber som ikke indeholder sætningsfinitoren, sættes på pladsen **w**", dvs. de infinitte verber: supinum, infinitiv eller gerundium (hvad enten de er hjælpe- eller hovedverber), men også det finitte verbum i ledsætninger, prædikative attributorer, nominaler i nøgen form i tryktabsforbindelser (*spille skak*) og i indefinit form (*mødte en heks*) sættes på **w**. Der kan (som beskrevet i 7.2) være flere hjælpeverber umiddelbart efter hinanden på **w**-pladsen, fx ...*at hun ikke ville være blevet set*. Dette noteres ved dobbelt citationstegn efter 'w': **w"**.

Til venstre for **w**-pladsen, og afhængig af den, kan der stå ledsætningsadverbialer, som ikke modificerer realiteten af sagforholdet, nemlig: operatoradverbialer, relationsadverbialer (*straks*, *med vilje*) eller mådesadverbialer (*smukt*, *langsomt*) (fx K11 \ ... *de tager der tungt lå og rugede over isen*), men ikke attitudeadverbialer;

disse ledsætningsadverbialer står på den ekstra plads (**a/ w**).

\p” er en plads til de dele af verbalet som ikke er verbale eller nominale, dvs. eventuelle præpositioner i præpositionelle prædikatorer, fx *lede efter nogen*

/k er pladsen til komplementerne, dvs. de valensbundne nominatorer som er definite, og som derfor ikke kan være informative. På **k**-pladsen kan der stå fire forskellige typer af led i følgende rækkefølge: 1) indirekte objekter (**k_{nn}**), fx *hun gav soldaten forklædet*, 2) direkte objekter, herunder middelbare objekter for præpositionelle prædikatorer (**k_n**), fx *hun gav soldaten forklædet; hun tænkte på ham*, 3) lokative komplement, lokativpartikler står på (**k_R**), fx *han tog pengene op af kisten; han var gået ud*, og 4) *at*-infinitiver, og *at*-sætninger står på (**k_{at}**), fx *hun fortalte ikke til soldaten at hun skulle have fyrtojet; hun forbød ham at komme*. **k** er afhængig af tilstedeværelsen af et valensbærende prædikater til venstre, nemlig på **v** eller **w**.

/t, plads til relationsadverbialer, **R** (adjunkter) som udgør ikke-valensbundne omstændighedsangivelser i sætningen, fx *Han gik over bækken sammen med sine disciple*.

11.1. Rækkefølgen af sætningens 7 led

led	top afhængighed	materiale	mening
F\	v	nominaler, adverbialer, finite og infinite verber	sagforholdets forankring
v	obligatorisk	sætningens finitorord	angiver begivenhedens realitetsstatus
c\	n	underordningskonjunktion	sagforhold uden realitetsstatus
n”	optionel	definite nominatorer (subjekter og lette pronomine nominale)	benævnelse af ufokuserbare entiteter
/o”	v	attitude-, operator- og relationsadverbialer	hhv. attitude, realitet og omstændighed
a”\	w	operator-, relations- og mådesadverbial	omstændigheder og måde ved w-leddet
/w”	v	infinite hjælpe-, modal- og hovedverber (dvs. med prædikatorer) finite verber i ledsætninger, prædikative kategorisatorer og attributorer	angivelse af anskuelsesformen og meddelelse om de fokuserede valensbærende processer i den omtalte situation
/p”	v eller w	præpositioner i præpositionelle prædikatorer.	
k_{nn}/ k_n k_R k_{at}	v eller w	indirekte definit objekt (fast ind- direkte definit objekt (byrdes lokativt definit komplement (række- <i>at</i> -sætning eller <i>at</i> -infinitiv (følge	benævnelser af definite og derfor ufokuserbare entiteter af forskellige typer
/t”	optionel	relationsadverbialer	omstændigheder

Et led kan godt bestå af flere ord (noteret ved parentes (x y z)); nogle led er optionelle og det noteres ^x nogle led er optionelle og afhængige af tilstedeværelsen af andre led, enten til højre (noteret x\ y) eller til venstre (noteret y /x), og det kaldes topologisk afhængighed; nogle led kan forekomme flere gange efter hinanden (noteret med x”).

11.2. Det funktionelle sætningsskema

$$F \setminus ((v \setminus (c \setminus ^n)) / o) (a \setminus ^w) / p \setminus / k_{1-4}) / t$$

Ledsætninger vil altid være placeret i skemaet som det led de udgør, nemlig som hhv. nominaler, adverbialer eller relationaler (relativsætninger). Men de kan dernæst, i analysens næste trin, placeres i deres eget skema. Ledsætninger indledes normalt med en underordningskonjunktion (*at, fordi, da, som* og andre) på **c**-pladsen (og kan altså ikke have nogen led til venstre herfor), og det angiver at ledsætningen ikke har sin egen realitetsstatus (som ellers angives ved leddene på **v**- og **o**-pladsen), og de må derfor have det finitte verbum på **w**-pladsen. Dette at det finitte verbum står på **w**-pladsen, angiver så også at denne finitor ikke angiver selvstændig realitetsstatus for nogen begivenhed (se § 10).

Relativsætninger er relationelle led i et nominal, og hvis de indledes med *der*, skal dette *der* stå på **n**-pladsen i ledsætningens skema (og antagelig skulle der også være et *at*, der angiver manglende realitetsstatus, men som skolegrammatikken har udryddet, fx *den mand at der spiste maden*^{* 72)}). Hvis en relativ sætning indledes med et *som*, står det på **c**-pladsen hvis **n**-pladsen er udfyldt, fx *et sværd som han havde med*, ellers på **n**-pladsen, fx *brudstykker af den "Ældre Edda", som endnu er bevaret*. Hvis relativsætningen ikke har nogen repræsentation af fællesledet, fx *du kender manden vi så i går*, skal subjektet (*vi*) som normalt stå på **n**-pladsen, og der er da underforstået et *som* på **c**-pladsen^{* 73)}. Man kan således se at en sætning er en ledsætning hvis den indledes med et underordningskonjunktion eller hvis den har operatoradverbialer på **a**-pladsen. Det er den såkaldte Liff-regel: i Ledsætninger står ikke før finittet.

I skemaet er der desuden to komplement-pladser til venstre og afhængigt af **o** hvor der kan stå tryksvage pronomielle objekter; sammenlign *Hun gav ikke Peter bøgerne* :- *Hun gav ham dem ikke*:

11.3. $/((I_{nn} \setminus I_n) \setminus o)$

Man lægger mærke til at hvis pronominerne beholdes på **k**-pladserne, skal de have emfase og verbet får tryktab; og dermed markeres det at det er dem der falder ind i nægtelsens virkefelt: *Hun kendte ikke ham* (men de andre). Letledspladsen er altså en konsekvens af en regel der siger at tryktab flytter meddelelsen hen på det

⁷²Hansen, Erik, 1983: *Det pleonastiske At*, i *Danske Studier* 78, København: Akademisk Forlag

⁷³ Relativsætningen uden *som*, kan ikke stå på nogen plads i helsætningen, men må stå på relationeringspladsen **R** i nominalskemaet.

sidste trykstærke led. Man må flytte led der ikke skal være meddelelsen i sætningen, til venstre for det led der som meddelelsen bærer det sidste stærktryk: *°Hun* [|] *kendte °ham* [|] *ikke*. Sammenlign sætninger som *°Hun* [|] *kendte °ikke* [|] *Peter*, hvor 'ikke' modulerer realiteten af 'kendte' og *°Hun °kendte* [|] *ikke* [|] *Peter*, hvor 'ikke' modulerer realiteten af '(kendte) Peter'

Der er to interessante forhold i forbindelse med disse letledspladser: de findes ikke i ledsætninger: man kan ikke sige: *... *at hun ham dem ikke gav* men man må sige: ... *at hun ikke gav ham dem*, og de findes ikke ved sammensatte tider; man kan ikke sige: **Hun havde ham dem ikke givet* men man må sige: *Hun havde ikke givet ham dem*. Begge disse regler kan umiddelbart afledes af sætningsskemaet: Der findes ikke nogen letledspladser i ledsætninger, for i dem står sætningsadverbialer ikke på **o**-pladsen, men på **a**-pladsen, og de lette led kan derfor ikke stå til venstre for **o**.

Også ved sammensatte verbalformer kan man argumentere for at operatoradverbialet står på **a**-pladsen og ikke på **o**-pladsen. Ordet *ikke* modulerer i sætningen 'givet' og ikke 'havde'? Det fremgår af en sammenligning af trykforholdene i sætningen *Hun havde ikke givet ham dem*. Denne sætning siges normalt således: *°Hun °havde* [|] *ikke* [|] *givet °ham °dem*. Hvis man ønske at gøre det tydeligt at det er hjælpeverbet der benægtes, må man sige: *°Hun* [|] *havde* [|] *ikke* [|] *givet °ham °dem*. Der af ser man at det med den normale betoning faktisk ikke er hjælpeverbet på **v** der benægtes, men prædikatoren på **w**.

Sætningsskemaet kommer da til at se således ud:

11.4. Sætningsskema

Handlings- og realitetsfelt				/Sagforholdsfelt”					
Forankringsfelt\	<Anskuelsesside valent v-bundet			Omtalt situation		Meddelelsesside> valente valensbundne			/Omstændighedsfelt
F	v	c\	n”	/(l\ o”)	a\	w”	/p”	k _{nn} k _n k _R k _{at}	t
Der	kom				en soldat marcherende			henad landevejen	V _R
Han	havde							sin tornyster på ryggen	V _{nR}
Han	havde				været i			krigen	h og V _p
		Da	Jesus		havde sagt			det	ledsætning
Da ...det	gik	han						ud	sm med s disc
Hvem	leder	I			efter?				hv-spørgsmål
Er			du		mæt?				ja-nej-sprgsm
		Da	Snorre		i sin E	vilk skildre		verdens skab-se	ikke...den
		som	han		af bibelen	vidste		den v v f.gået	som = c _{som}
		(at)	den		virkelig	var foregået			leds. uden at
			som		endnu	er bevaret			som = n _{der}
Hun	var				så ækel				V _N + J
Det	er				derfor			at vi som regel er raske	Identitets-prædikation
Borgmestere ren	vil				bringe (bringe = V _b)			ventelisterne ned	på børneafdelingerne
Borgmestere ren	vil				bringe (bringe = V _R)			ventelisterne ned på B.-afd.	
Hun	forbød							soldaten at gå	V _{nnV}
det	har	jeg		jo	sagt			til jer	V _{nR}
		når	det		altså	er mig		I leder efter	KLØVNING
		(at)	I		leder	efter			

Igen kan man sammenligne mit ledstillingsskema med Diderichsens sætningsskemaer. Diderichsen bruger to skemaer, et til at beskrive ledstillingen i hovedsætninger, og et til at beskrive ledstillingen i bisætninger:

11.5. Diderichsens hovedsætningsskema

forbinder felt	fundamentf	nexusfelt			indholdsfelt		
konjunktion	fundament	finit	subjekt	nekusadv.	infinit	objekter	indholdsadv.
<i>og</i>	<i>så</i>	<i>kunne</i>	<i>han</i>	<i>sikkert ikke</i>	<i>sige</i>	<i>hende besked</i>	<i>i tide</i>

11.6. Diderichsens bisætningsskema

forbinder felt		nexusfelt			indholdsfelt		
sideordn.	underordn.	subjekt	nekusadv	finit	infinit	objekter	indholdsadv.
<i>og</i>	<i>at</i>	<i>han</i>	<i>sikkert ikke</i>	<i>ville</i>	<i>sige</i>	<i>hende besked</i>	<i>i tide</i>

Hovedforskellene på Diderichsens to skemaer og mit ene skema er følgende:

1) I Diderichsens skema er placeringen af et led for den der vil analysere sætningen grammatisk, en funktion, dels af leddets materiale, og dels af den mulige placering i en maksimalt udfyldt sætning, det som man kan kalde topologisk afhængighed⁷⁴). Og der er det aksiomatiske udgangspunkt at det finitte verbum altid står på finit-pladsen og at fundamentet er tomt i *ja-nej*-spørgsmål.

I mit sætningsskema kan finitoren stå på enten **v** eller **w**, eller i spørgsmål på **F**, afhængigt af om den indgår i en helsætning efter reglen $\mathbf{f} = \mathbf{v}/\mathbf{n}$, eller i en ledsætning efter reglen $\mathbf{f} = \mathbf{n}/\mathbf{v}$. Det eneste led hvis placering for analysatoren er sikker, er således sætningens første led i **F**. Placeringen af leddene er i det typegrammatiske sætningsskema ikke blot betinget af materiale og topologisk afhængighed, men også af den typesyntaktiske definition.

2) Diderichsens skemaer beskriver at ledstillingen er forskellig i de to sætningstyper hovedsætninger og bisætninger, mens mit skema forklarer betydningen eller meningen med leddenes forskellige placering i de to typer af sætninger, nemlig a) at det finitte verbum (med finitoren) angiver realitetsstatus hvis det i helsætninger placeres på **v**, men at det angiver mangel på realitetsstatus når det i en ledsætning er placeret på **w**, 2) at operatoradverbialer (lige som ytringsadverbialer) angiver ytringens type (fx angiver *ikke* den enes benægtelseshandling af de andres forhåndsantagelser, se §??) når de står på **o**, men blot sagforholdets modsætninger (fx 'lukket' som betydning af *som ikke var åben*, når det står på **a**, 3) at subjektet i **F** angiver begivenhedens forankring til den omtalte situation, 4) at det finitte verbal i *ja-nej*-spørgsmål som sætningens første led står på **F**, og at denne placering

⁷⁴Fx kan man argumentere for at *ikke* altid står på nekusadv.-pladsen, også når man ikke kan se det. Man kan nemlig ikke umiddelbart se om *ikke* står på nekusadv.-pladsen eller indholdsadv.-pladsen i *Hun sov ikke*, men hvis man fylder en af pladserne mellem de to adverbialpladser ud ved at omskrive sætningen, fx *han har ikke sovet*, kan man se at *ikke* står på nekusadv.-pladsen, og man generaliserer det til de tilfælde hvor man ikke kan se det.

netop markerer at sætningen er et spørgsmål.

3) I Diderichsens skema må alle præpositioner analyseres som dele af præpositionsforbindelser der står på indholdsadverbialpladsen, eller i visse tilfælde, afhængigt af sætningens vægtforhold, på **o**-pladsen. I mit skema har pladserne mening således at nogle præpositioner står på **p**, fx *hun ledte efter ham*, andre på **k_R** fx *de faldt til jorden*, atter andre alene på **k_R**, *sådan gik det til* og til sidst nogle på **t**, fx *han mødte en heks på landevejen*. Skemaet kan således beskrive hvorledes *Borgmesteren vil bringe ventelisterne ned på børneafdelingerne* kommer til at betyde to forskellige ting når *på børneafdelingerne* står på **k_R** og på **t**.

11.7. *I danske sætninger angiver ordstillingen nominatorernes typesyntaktiske status (subjekt, indirekte objekt, direkte objekt, lokativtkomplement, propositionelt komplement) og sagforholdets forankring til kommunikationssituationen. Ordstillingen beskrives ved sætningsskemaet:*

Handling og realitet					Sagforhold				
forankring\	anskuelse				/meddelelse				tilf.
F	v	c\	n	/(l\ o)	a\	w	/p	k_{nn}	k_n k_R k_{at} t
	<i>finitor</i>		<i>subjekt</i>	<i>operator</i>	<i>prædikator</i>			<i>k_{nn}</i> : <i>k_n</i> : <i>k_R</i> : <i>k_{at}</i> :	<i>indirekte objekt</i> <i>direkte objekt</i> <i>lokativt kompl.</i> <i>prop. kompl</i>